

2. Konjunkturutviklingen i Norge

De siste tallene fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser at BNP Fastlands-Norge vokste med knappe 0,4 prosent i 3. kvartal 2014, markert ned fra 1,2 prosent i forrige kvartal. Veksten gjennom 2014 har vært mye påvirket av naturgitte forhold, men den underliggende veksten har vært ganske jevn og nær trendveksten i fastlandsøkonomien. Framover vil imidlertid veksten trolig bli mye svakere. Kraftig nedgang i oljeprisen gjennom denne høsten vil forsterke fallet i petroleumsinvesteringene framover. Etter to år med en ganske

konjunkturnøytral utvikling i fastlandsøkonomien vil vi nå oppleve en kraftig, men trolig kortvarig, konjunkturedgang.

Ser vi på økningen i strukturelt budsjettunderskudd som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge som et mål på hvor ekspansiv finanspolitikken er, var innretningen i år den klart mest ekspansive siden innføringen av handlingsregelen, med unntak av kriseåret 2009. Den relativt høye underliggende produksjonsveksten så

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2012*	2013*	Sesongjustert			
			13:4	14:1	14:2	14:3
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	3,5	2,1	0,3	0,8	0,7	-0,1
Konsum i offentlig forvaltning	1,6	1,7	1,1	0,8	1,0	0,6
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	7,6	6,8	1,2	-0,8	0,3	-0,2
Fastlands-Norge	7,4	2,9	2,7	0,1	0,4	-0,6
Utvinning og rørtransport	15,1	17,1	-2,0	-2,9	-0,5	0,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	3,2	2,5	1,0	0,8	0,6	0,0
Eksport	1,4	-3,0	-1,2	0,8	-1,4	2,1
Råolje og naturgass	0,5	-7,6	-3,8	2,2	-4,3	4,3
Tradisjonelle varer	-0,2	1,0	0,6	0,6	2,9	0,9
Import	3,1	4,3	1,5	-1,4	-0,3	2,2
Tradisjonelle varer	2,6	3,2	0,6	0,3	-1,6	1,8
Bruttonasjonalprodukt	2,7	0,7	-0,1	0,5	1,1	0,5
Fastlands-Norge	3,8	2,3	0,5	0,6	1,2	0,4
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	1,9	0,7	0,4	0,4	0,4	0,3
Sysselsatte personer	2,1	1,2	0,2	0,3	0,3	0,2
Arbeidsstyrke ²	1,8	1,0	0,2	-0,1	0,4	0,4
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,2	3,5	3,5	3,5	3,2	3,7
Priser og lønninger						
Årslønn	4,0	3,9	..	..	..	
Konsumprisindeksen (KPI) ³	0,8	2,1	2,3	2,1	1,8	2,1
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	1,2	1,6	2,0	2,5	2,4	2,4
Eksportpriser tradisjonelle varer	-1,9	3,1	2,1	0,7	-1,0	0,8
Importpriser tradisjonelle varer	0,3	2,1	1,5	2,0	-0,2	1,4
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	368,9	299,6	90,4	101,5	55,3	52,3
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,2	1,8	1,7	1,7	1,8	1,7
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,9	4,0	4,1	4,1	4,0	3,9
Råoljepris i kroner ⁵	649	639	663	657	657	646
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	87,1	89,0	92,6	93,1	91,5	93,1
NOK per euro	7,48	7,80	8,23	8,35	8,21	8,28

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

langt i år kan derfor i stor grad føres tilbake til klar vekst i offentlig etterspørsel, som ble forsterket av skattelette og høy vekst i stønader til husholdningene. Også husholdningenes konsum ga i denne perioden klare vekstbidrag, selv om konsumet falt litt i 3. kvartal. Boliginvesteringene har fortsatt tendensen med moderat fall fra investeringstoppen i slutten av fjoråret. Eksport fra fastlandet har gitt et betydelig bidrag til veksten i både 2. og 3. kvartal. Investeringene i fastlandsnæringer har i sum trukket etterspørselen ned gjennom året, men bidro positivt i 3. kvartal.

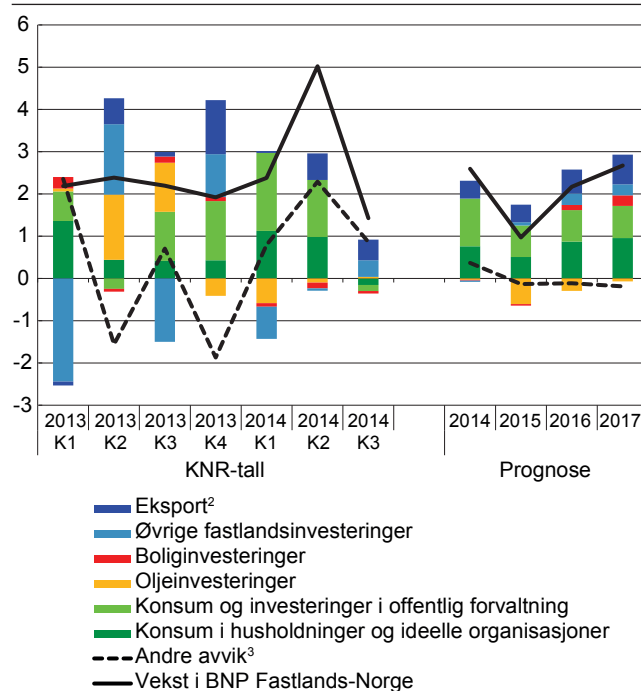
Etter å ha falt gjennom siste vinterhalvår har investeringene i petroleumsvirksomheten de siste kvartalene endret seg lite. Sammenliknet med første halvdel av 2013 medfører dette et betydelig bortfall av vekstimpulser.

Fallet i oljeprisen øker nå oljeselskapenes fokus på å redusere kostnadene og medfører i tillegg at flere utbyggingsprosjekter ikke lenger vurderes som lønnsomme. Dette forsterker nedgangen som allerede var forventet i oljeinvesteringene. Vi legger til grunn at investeringene vil falle med nær 13 prosent i 2015 og 7 prosent året etter. Dette er basert på at oljeprisen ikke faller noe særlig mer enn den har gjort. Vi mener at balanse i oljemarkedet vil kreve at oljeprisen kommer noe opp igjen i tiden framover, se Boks 1.1. i omtalen av internasjonal økonomi. Vi anslår at oljeprisen gradvis øker til 80 dollar per fat i 2017.

Reduksjonen i aktiviteten i oljevirksomheten vil trekke veksten i BNP klart ned, direkte og gjennom ringvirkninger i form av dempet etterspørsel fra husholdningene og de mange næringene som leverer mye til petroleumsvirksomheten. Realdisponibel inntekt vil vokse lite, og dette holder konsumveksten tilbake. Mer pessimistiske husholdninger vil også i en periode kunne trekke ned BNP-veksten gjennom mindre etterspørsel i boligmarkedet og svakere boligprisutvikling som igjen også reduserer husholdningenes konsumvekst ytterligere. Boligprisene ventes å falle en del et stykke inn i neste år og som årsgjennomsnitt bli på samme nivå som i år. Deretter venter vi om lag uendrede realpriser på boliger.

Krona svekket seg kraftig gjennom andre halvår 2013. Det bidro til å øke inflasjonen i Norge, men innebar også en bedring av den kostnadsmessige konkurransevnen, som igjen er noe av forklaringen bak vekstimpulsene fra fastlandseksporten siste halvår. I kjølvannet av nedgangen i oljeprisen i høst har krona på nytt svekket seg betydelig. Dermed kommer inflasjonen til å øke neste år, men svekkelsen innebærer også en ny runde med bedring av konkurransevnen. Etter hvert vil også reduksjonen i oljepris stimulere veksten i norske eksportmarkeder, og norsk eksport vil ta seg opp.

Figur 2.1. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter¹. Prosentpoeng

¹ Etterspørselsbidragene er regnet ut ved å finne endringen i hver variabel, trekke ut den direkte og indirekte importandelen, og deretter dele på nivået til BNP Fastlands-Norge perioden før. Importandelen som brukes er dokumentert i Økonomiske analyser 1/2014. Alle tall er sesongjusterte og i faste priser.

² Eksportvariabelen er definert som samlet eksport minus eksport av råolje, gass, og utenriks sjøfart

³ Andre avvik er definert residuallik slik at den fanger opp alle andre faktorer samt lagerendring og statistiske avvik.

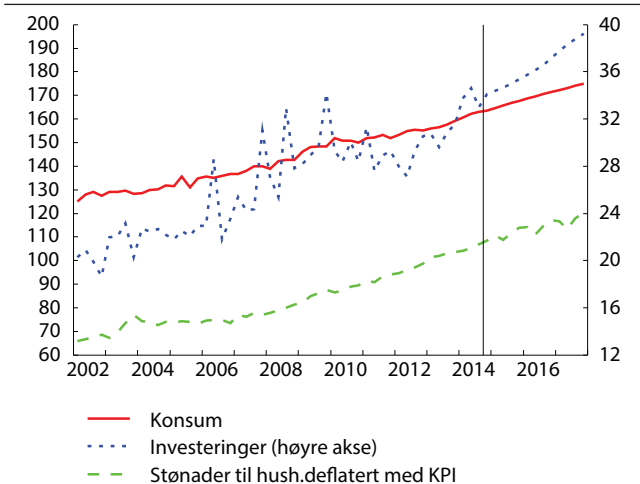
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Vi tror at den klare konjunkturforverringen vil føre til at styringsrenta ganske raskt blir satt ned med 0,5 prosentpoeng slik at pengemarkedsrenta kommer ned til 1,2 prosent fra og med 2. kvartal neste år. Rentemarginene i bankene venter vi også vil reduseres slik at typiske boliglånsrenter vil falle noe mer enn dette.

Lavere rente og økt eksport vil dermed bidra til å dempe de negative impulsene fra lavere etterspørsel fra petroleumsnæringen. Vi har ikke lagt til grunn at finanspolitikken blir lagt om, men budsjettens betydning, som nylig ble oppnådd i Stortinget, vil uansett innebære om lag like ekspansive budsjettimpulser som i år. Vekstbidraget fra offentlig konsum og investeringer anslås å tilsvare $\frac{3}{4}$ av veksten i BNP Fastlands-Norge, mens bidragene fra husholdningenes konsum og fastlandseksporten er en del mindre. Den underliggende veksten i BNP Fastlands-Norge ventes å bli svært lav fram til slutten av neste år. Arbeidsledigheten ventes å øke gradvis og nå en topp i 2016 på 4,0 prosent.

Færre negative impulser fra oljevirksomheten og økt vekst ute vil gi høyere vekst i fastlandsøkonomien i 2016 og 2017, og ledigheten vil da kunne falle litt i 2017. Økt oljepris, lavere norsk inflasjon og litt økte norske renter vil bidra til at krona styrker seg noe. Dette medfører at inflasjonen faller klart etter å ha vært over

Figur 2.2. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2012-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2,5 prosent i 2015. Anslagene for 2016 og 2017 er henholdsvis 2 og 1,7 prosent.

2.1. Ekspansiv finanspolitikk

Den underliggende veksten i konsum i offentlig forvaltning har vært høy i mange kvartaler. Med samme nivå i 4. kvartal som i 3. kvartal vil årsveksten i 2014 bli 3 prosent. Vi anslår derfor nå årsveksten til 3,1 prosent. Det er ett prosentpoeng høyere enn både vårt tidligere anslag og anslaget ifølge Nasjonalbudsjettet 2015 (NB15). Endring i føringsrutiner er noe av grunnen til oppjusteringen. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning har økt mye gjennom 2013 og videre i 2014. Med uendret sesongjustert nivå fra 3. til 4. kvartal i år vil investeringsveksten på årsbasis bli om lag 10,5 prosent.¹ Det er også litt høyere enn anslaget i NB15. Stønadene til husholdningene ser ut til å øke med knappe 6 prosent i 2014, noe som innebærer en realvekst på vel 3,5 prosent. Samlet sett øker disse tre utgiftskomponentene reelt sett med vel 4 prosent fra 2013 til 2014 og bidrar til å forklare om lag halvparten av veksten i fastlandsøkonomien i år. I tillegg har reduserte skattesatser fra 2013 til 2014 trolig stimulert konsumet i husholdningene noe. Ekspansiv finanspolitikk er derfor en viktig drivkraft bak veksten i fastlandsøkonomien i 2014.

Regjeringen og samarbeidspartiene på Stortinget ble i november enige om statsbudsjettet for 2015. Sammenliknet med anslagene i stats- og nasjonalbudsjettene innebærer enigheten at skattereduksjonen endres fra 8 til om lag 5 milliarder kroner. Om lag halvparten av endringen skyldes at reduksjonen i formuesskatt blir mindre enn foreslått i NB15, og det meste av skattekuttene kommer etter dette som lavere direkte skatter. Utgiftssiden på budsjettet er økt med 3 milliarder kroner hvor det meste kommer som økte

offentlige utgifter til konsumformål. Det gjør at vi anslår økningen i konsumet i offentlig forvaltning til å bli vel 2 milliarder kroner høyere i 2015 enn anslaget i NB15. Vi anslår at veksten i offentlige bruttoinvesteringer blir vel 3 prosent i 2015, på linje med anslaget i NB15. Stønadene til husholdningene antas å øke med 7,7 prosent nominelt i 2015 ifølge NB15. Av denne veksten er om lag 12 milliarder kroner knyttet til økte uførepensjoner som følge av at slike pensjoner vil bli beskattet som lønn fra og med 2015. Nettoeffekten av dette på husholdningens inntekter er null. Holder vi denne endringen utenfor, kan realveksten i stønader anslås til knapt 3 prosent i 2015.

De samlede reelle impulsene fra de tre utgiftskomponentene blir da 2 ¾ prosent. Legger vi til skattereduksjoner på om lag 5 milliarder kroner, indikerer det at finanspolitikken vil virke klart ekspansivt i norsk økonomi. Korrigert for normale importandeler utgjør veksten i offentlig konsum og investeringer ¾ prosentpoeng av veksten i fastlandsøkonomien i 2015. Innretningen av finanspolitikken bidrar dermed vesentlig til at veksten i norsk økonomi ikke vil stoppe helt opp i 2015 ifølge våre anslag.

For 2016 og 2017 har vi i all hovedsak beholdt tidligere anslag for hovedtrekkene i finanspolitikken. Skattesatser reduseres om lag som i de to foregående årene og i hovedsak i form av lavere direkte personskatter på om lag 6 milliarder kroner årlig. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning dempes litt, men fortsetter i all hovedsak som i 2015.

Bruttoinvesteringene øker i 2016 om lag som neste år, mens veksten i 2017 er høyere som følge av kjøp av nye kampfly. Stønavveksten antas å fortsette om lag som i 2015 reelt sett, men økt arbeidsløshet fører til en økning i arbeidsmarkedsrelaterte stønader. Vekstimpulsene fra finanspolitikken antas å bli om lag som i 2015 eller litt lavere.

I NB15 anslår regjeringen strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) til 2,8 prosent av Statens pensjonsfond utland (SPU) i 2014. Anslaget for 2015 var 3 prosent, men nå har SPU økt mye blant annet som følge av svakere krone. Våre beregninger og anslag til og med 2017 viser bare små endringer i SOBU målt som andel av SPU.

2.2. Enda litt lavere renter

Styrringsrenta har siden mars 2012 vært uendret på 1,5 prosent. Påslaget mellom styrringsrenta og renta i pengemarkedet ser nå ut til å ha normalisert seg. Tremåneders pengemarkedsrente har de siste to månedene ligget i underkant av 1,7 prosent, om lag som gjennomsnittet vil bli i år. Dette er enda litt lavere enn nivået i 2013.

Den lave og til dels fallende pengemarkedsrenta har bidratt til svekkelsen av den norske krona gjennom

¹ Tallrevisjonen av nasjonalregnskapet har endret beregning av konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning. Disse revisjonene omtales i en egen artikkel i dette nummeret av Økonomiske analyser.

Boks 2.1. Virkninger av lavere oljepris

Fra tidlig i 2011 til høsten 2014 lå oljeprisen på rundt 110 dollar per fat. I våre prognoser fra september, hvor prisen ennå var over 100 dollar per fat, anslo vi at den gradvis ville gå ned mot 95 dollar ved utgangen av 2015. Etter dette har imidlertid prisen falt langt mer enn forutsatt, og er i begynnelsen av desember nede i 70 dollar per fat. Våre anslag for oljeprisen er begrunnet i Boks 1.1. i omtalen av internasjonal økonomi. Vi legger nå til grunn at oljeprisen holder seg rundt 70 dollar fram til våren 2015 og deretter går gradvis opp til 80 dollar i 2017.

I denne boksen studerer vi effektene på norsk økonomi av en lavere oljepris. Dette gjøres ved å beregne effekten av at oljeprisen følger våre nye anslag i stedet for den oljeprisbanen vi la til grunn i september. Reduksjonen i oljepris er bare 6 dollar i 2014 som årsgjennomsnitt, men øker til 27 dollar i 2015 før forskjellen avtar i 2016 og 2017. I beregningene benytter vi en versjon av den makroøkonomiske modellen MODAG som er omtrent lik den Cappelen m.fl. (2013) brukte for å analysere en liknende problemstilling.

I et kort og mellomlangt perspektiv virker oljeprisen på norsk økonomi først og fremst gjennom etterspørselen fra oljeselskapene og via kronekursen. Med svakere lønnsomhet i oljeselskapene og reduserte oljeprisforventninger blir det mindre lønnsomt å investere for å øke utvinningsgraden. Det reduserer næringens sysselsetting og kjøp av varer og tjenester. Lete- og produksjonsboring reduseres gjerne ganske raskt, investeringsprosjekter for å øke levetiden skrinlegges og nye feltutbygginger legges på is.

Alle virkninger fanges imidlertid ikke opp av modellen. For å få fram en mest mulig isolert effekt av fallet i oljeprisen har vi ikke endret forutsetningene knyttet til den internasjonale utviklingen. Vi har heller ikke lagt inn noen motvirkende penge- eller finanspolitisk respons. Vi har imidlertid latt husholdningenes forventninger til den nære framtid bli påvirket av oljeprisfallet. I 4. kvartal falt husholdningens forventninger klart i forhold til vår prognose fra september, hvor la vi til grunn en forsiktig oppgang. I skiftberegningen har vi lagt inn svakere forventninger fram til sommeren, og deretter en normalisering.

I følge modellberegningene gir en lavere oljeprisbane en reduksjon i BNP Fastlands-Norge på 0,2 prosent i 2015, og dette øker til 0,7 prosent i 2017. Fallet i etterspørselen fra petroleumsvirksomheten rammer spesielt leverandørnæringer som verfts- og verkstedindustrien samt tjenester i tilknytning til utvinning (boring og ingeniørtjenester), men også mer tradisjonelle fastlandsnæringer som bank og forsikring og andre markedsrettede tjenester. Dette fører til at sysselsettingen blir lavere enn den ellers hadde vært. Dårligere lønnsomhet og lavere lønninger i oljevirksomheten kombinert med et svakere arbeidsmarked trekker reallønnsveksten ned. Dermed avtar husholdningenes inntektsvekst, slik at konsumet faller.

Tabell 1. Effekter av lavere oljepris på makroøkonomiske hovedstørrelser, Prosentvis avvik fra referansebanen der ikke annet framkommer

	2014	2015	2016	2017
BNP Fastlands-Norge	0,0	-0,2	-0,6	-0,7
Industri	-0,1	-0,4	-0,5	-0,6
Konsum i husholdningene	0,0	-0,3	-0,7	-0,8
Investeringer Fastlands-Norge	0,0	-0,2	-0,6	-0,7
Boliger	-0,1	-0,6	-1,5	-1,8
Næringer	0,0	-0,1	-0,2	-0,3
Petroleumsinvesteringer	0,0	-0,9	-5,5	-6,8
Eksport i alt	0,0	0,1	0,3	0,3
Import	0,0	-0,4	-1,3	-1,5
KPI	0,0	0,0	0,2	0,1
Årslønn	0,0	-0,2	-0,4	-0,5
Realdisponibel inntekt	0,0	-0,3	-0,8	-1,1
Importveid valutakurs	0,3	1,7	1,8	1,5
Boligpris	-0,4	-2,0	-2,0	-0,6
Sysselsetting	0,0	0,0	-0,2	-0,4
Arbeidsstyrke	0,0	0,0	-0,1	-0,3
Arbeidsledighetsrate	0,0	0,0	0,1	0,1
Innvandring 15-74 år, 1000 personer	0,0	-0,5	-3,2	-6,1
Memo:				
Oljepris, i dollar	-5,7	-26,9	-20,1	-18,9

Fallet i oljeprisen svekker krona direkte. Dette bidrar til økte konsumpriser til tross for at oljeprisen isolert sett trekker dem ned. Kronekursutviklingen gir også bedret lønnsomhet i konkurranseutsatt sektor utenom leverandørindustrien, og dette demper fallet i reallønningene. Svak realinntektsutvikling kombinert med et fall i husholdningens forventninger bidrar til å redusere veksten i boligprisene de første årene, slik at disse faller reelt sett. Ettersom vi antar en normalisering av forventningene, fører det til at boligprisene tar seg litt opp.

Valutakurssvekkelsen gjør også at norske bedrifter berdrer sin kostnadsmessige konkurranseevne, og de vinner dermed markedsandeler både nasjonalt og internasjonalt. Produksjonen øker derfor i disse bedriftene slik at behovet for arbeidskraft og realkapital trekkes noe opp. Økningen i arbeidsledigheten dempes av at arbeidsstyrken blir mindre gjennom noe lavere yrkesdeltakelse og ved at innvandring reduseres.

Referanse

Cappelen, Å., Eika, T. og Prestmo, J. (2013): Petroleumsvirksomhetens virkning på norsk økonomi og lønnsdannelse. Framtidig nedbygging og følsomhet for oljeprissjokk. Rapport 2013/59, Statistisk sentralbyrå.

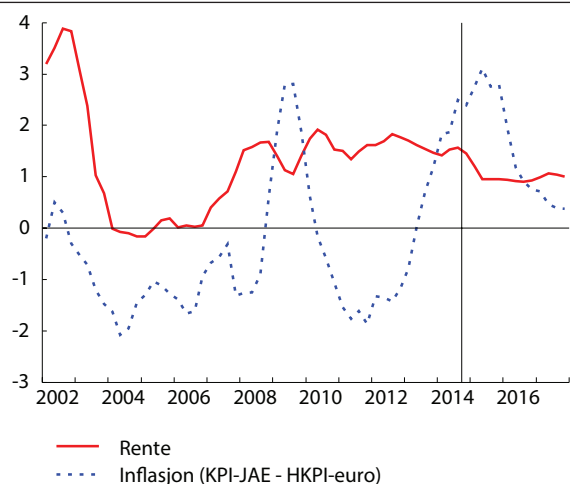
Tabell 2.2. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2013-2017. Regnskap og prognoser⁹. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regn- skap 2013*	Prognoser									
		2014			2015			2016		2017	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB
Realøkonomi											
Konsum i husholdninger mv.	2,1	2,1	2 1/4	2,1	1,4	3 1/4	2,7	2,4	3 1/2	2,6	3,0
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	3,1	2 1/4	2,1	2,5	2 1/4	2,2	2,3	..	2,0	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	6,8	1,3	..	1,0	-2,8	..	-0,9	1,1	..	3,5	..
Utvinning og rørtransport ¹	17,1	-0,7	0,0	0,0	-12,8	-10	-8,0	-7,2	-1,0	-1,8	4,0
Fastlands-Norge	2,9	2,2	1/2	..	1,2	5,0	..	4,0	..	5,2	..
Næringer	-1,1	-0,5	..	0,1	1,4	..	1,2	4,8	..	4,5	..
Bolig	6,4	-0,3	..	-2,0	-0,7	..	3,4	2,6	..	5,2	..
Offentlig forvaltning	6,5	10,4	..	9,4	3,2	..	3,2	4,3	..	6,3	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	2,5	2,4	2,0	2,0	1,7	3 1/4	2,5	2,7	3 1/4	3,0	2 3/4
Lagerendring ³	0,5	0,9	..	..	0,3	..	..	-0,1	..	-0,5	..
Eksport	-3,0	1,0	..	2,2	0,8	..	2,2	1,4	..	1,9	..
Råolje og naturgass	-7,6	-0,8	..	0,9	-0,8	..	0,6	-0,5	..	-0,4	..
Tradisjonelle varer ⁴	1,0	2,9	3,0	3,1	3,1	1 3/4	3,6	3,9	2 3/4	4,5	4,0
Import	4,3	2,8	1 1/4	2,3	1,8	4 3/4	2,5	2,0	..	1,5	..
Tradisjonelle varer	3,2	0,8	..	1,4	-0,5	..	3,6	3,3	..	4,2	..
Bruttonasjonalprodukt	0,7	2,2	1 3/4	1,8	0,5	1 3/4	1,6	1,6	2 1/4	2,1	2 1/2
Fastlands-Norge	2,3	2,6	2 1/4	2,2	1,0	2 1/4	2,0	2,2	2 3/4	2,7	2 3/4
Arbeidsmarked											
Sysselsatte personer	1,2	1,1	1,0	0,9	0,2	3/4	0,8	0,2	1,0	1,1	1 1/4
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,5	3,5	3 1/4	3,4	3,9	3 1/2	3,6	4,0	3 1/2	3,7	3 1/4
Priser og lønninger											
Årslønn	3,9	3,3	3 1/2	3,3	3,1	3 1/2	3 1/4	3,3	4,0	3,3	4,0
Konsumprisindeksen (KPI)	2,1	2,1	2,0	2,1	2,6	2 1/4	2,1	2,0	2,0	1,7	2 1/4
KPI-JAE ⁵	1,6	2,5	2 1/2	2,4	2,8	2 1/4	2,1	2,0	2 1/4	1,7	2 1/4
Eksportpris tradisjonelle varer	3,1	3,4	..	..	2,2	..	..	2,0	..	1,6	..
Importpris tradisjonelle varer	2,1	4,8	..	..	2,8	..	..	1,5	..	1,4	..
Boligpris	4,1	2,3	..	..	0,2	..	..	2,5	..	1,3	..
Utenriksøkonomi											
Driftsbalansen, mrd. kroner	299,6	278,7	..	..	234,8	..	..	244,4	..	287,8	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	10,5	8,9	..	11,6	7,5	..	11,5	7,5	..	8,5	..
MEMO:											
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,4	8,1	..	9,3	8,5	..	9,5	9,0	..	9,4	..
Pengemarkedsrente (nivå)	1,8	1,7	1,7	1,7	1,3	1,8	1,7	1,2	1,9	1,4	..
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	4,0	3,9	..	..	3,4	..	..	3,3	..	3,5	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	639	625	..	656	488	..	650	519	..	537	..
Eksportmarkedsindikator	1,3	3,1	..	..	2,7	..	..	4,8	..	5,7	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	2,2	4,9	3,7	5,4	4,0	-2,2	1,9	-1,0	-1,4	-0,8	-0,6

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.⁹ Mens våre anslag baserer seg på NR slik det nå foreligger, er analysene til FIN og NB laget før hovedrevisjonen i 2004. Spesielt gir dette seg utslag i at anslagene for spareraten ikke lar seg sammenlikne

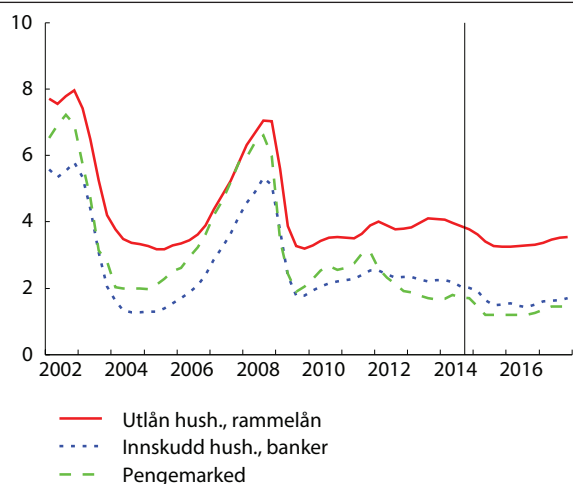
Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld nr.2 (2014-2015), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 2/2014 (NB).

Figur 2.3. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

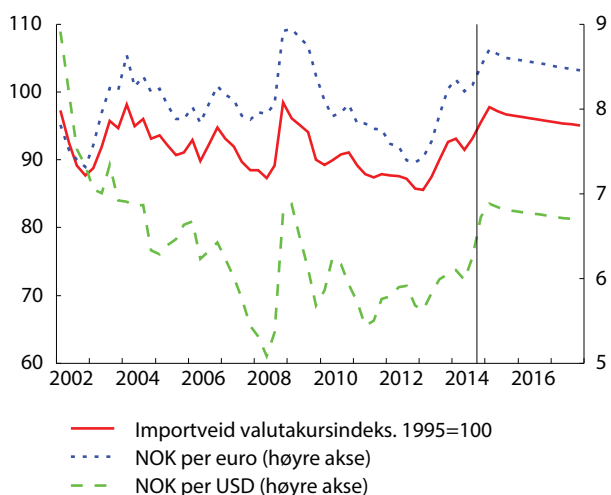
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5. Valutakurser

2013. Fra begynnelsen av 2014 og fram til mai i år styrket krona seg igjen, men deretter har krona svekket seg klart, hovedsakelig som følge av det kraftige fallet i oljeprisen. Etter OPEC-møtet i slutten av november var oljeprisen nede i 70 dollar mens eurokursen og dollarkursen var henholdsvis 8,70 og 7,00. For et halvt år siden kostet en euro 8,10 mens en dollar var verdt under 6 kroner.

Rentene husholdningene står overfor har falt gjennom de tre første kvartalene i 2014. Mens gjennomsnittlig rammelånsrente med pant i bolig fra banker og kredittinstitusjoner var 4,08 prosent i slutten av 4. kvartal 2013, var den 3,85 prosent ved utgangen av 3. kvartal i år. Mesteparten av reduksjonen skjedde i løpet av 2. kvartal. Renter på bankinnskudd har falt fra 2,24 prosent ved utgangen av 4. kvartal i fjor til 2,08 prosent ved utgangen av 3. kvartal i år.

Til tross for lave renter har ikke gjeldsveksten vært spesielt høy. Veksten i publikums gjeld, målt ved innenlandsk bruttogjeld (K2), var i perioden august-oktober i år på 6,0 prosent, regnet i forhold til den foregående tremånedersperioden og som sesongjustert årlig rate. Dette er noe over gjennomsnittet hittil i år, men likt med gjennomsnittet fra 2013. Gjennom 2011 og 2012 lå gjeldsveksten målt med denne indikatoren på om lag 7 prosent. For husholdningene var den siste observerte gjeldsveksten på 6,9 prosent, som er på linje med veksten i årene 2011-2013. Kredittveksten for ikke-finansielle foretak har steget fra 0,8 prosent i januar-mars i år til 4,6 prosent i august-oktober. I 2012 var kredittveksten i ikke-finansielle foretak om lag 6 prosent.

Vi tror det kommer flere rentekutt. Den lave veksten neste år, kombinert med en klar økning i ledigheten og forholdsvis lav inflasjon, er noe av bakgrunnen for dette. Vi tror pengemarkedsrenta kan komme ned i 1,2 prosent i 2. kvartal for så å bli liggende på det nivået nesten hele 2016. I slutten av 2016 og i 2017 kan renta komme til å øke noe som følge av bedring i konjunkturutviklingen.

Flere banker har satt ned rentene i inneværende kvartal. Med en enda lavere pengemarkedsrente framover vil rentene publikum står overfor bli ytterligere redusert. I prognosene har vi lagt til grunn at rammelånsrenta kommer ned i 3,3 prosent i 2016.

Med en pengemarkedsrente i euroområdet som til tross for en økning gjennom prognoseperioden blir liggende under 0,5 prosent, vil renteforskjellen mellom norsk pengemarkedsrente og pengemarkedsrenta i euroområdet reduseres fra 1,5 prosent høsten 2014 til 1,0 prosent i 2017. Høyere rente i Norge enn i euroområdet drar isolert sett i retning av styrket krone, mens den reduserte rentedifferansen drar i motsatt retning. Vi legger til grunn at svekkelsen av krona i slutten av november i år gradvis reverseres gjennom prognoseperioden til 8,50 mot euro først i begynnelsen av 2017.

Boks 2.2. Nedjustering av spareraten

Sparing i husholdninger og ideelle organisasjoner er definert som disponibel inntekt minus konsum korrigert for sparing i pensjonsfond. Som følge av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet 2014 (HR2014) har spareraten – sparing regnet som andel av disponibel inntekt – blitt nedjustert med rundt 1,5 prosentpoeng årlig i perioden 2009 til 2013 sammenliknet med nivåtallene fra hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet 2011 (HR2011). For årene 1995 til 2008 er nivåjusteringene av spareraten små.

Nedjusteringene i spareraten i perioden 2009 til 2013 skyldes i hovedsak at nivåene på disponibel inntekt er justert ned med mellom 45 og 60 milliarder kroner som følge av at næringsinntekter er revidert ned og overføring-er til utlandet er justert opp på bakgrunn av ny utnyttelse av eksisterende kilder. Konsum i alt er også revidert ned, men ikke i like stor grad. En annen følge av HR2014 er at føring av avkastning på forsikringskrav i inntektsregnskapet nå trekkes ut av disponibel inntekt og legges til korreksjon for sparing i pensjonsfond. Denne regnskapstekniske endringen får derimot ingen innvirkning på sparenivået.

	2009	2010	2011	2012	2013
Sparerate HR2014	5,5	4,3	6,2	7,4	7,4
Sparerate HR2011	7,1	5,8	7,8	8,6	9,0
Revisjon, prosentpoeng	-1,6	-1,5	-1,5	-1,2	-1,6

På årsbasis innebærer det at krona blir meget svak neste år, og vi venter at den svekkes med om lag 4 prosent i 2015, målt ved den importveide kronekursen. Det er ett prosentpoeng mindre enn i 2014. I både 2016 og 2017 styrker krona seg med om lag én prosent mot denne indeksen.

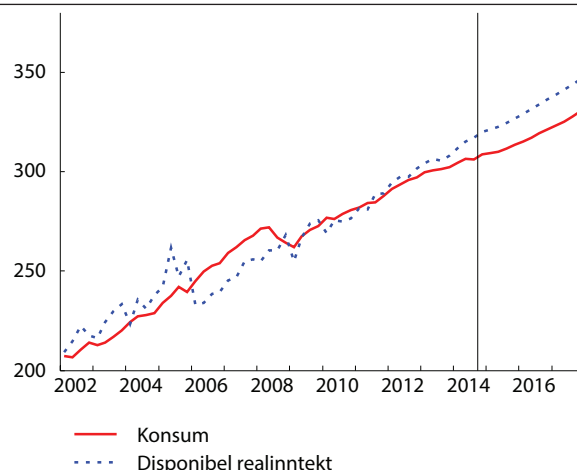
2.3. Svak konsumvekst i 2015

Konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner falt ifølge sesongjusterte KNR-tall med 0,1 prosent i 3. kvartal i år, etter sterk oppgang i de to foregående kvartalene. Store deler av dette forløpet kan føres tilbake til utviklingen i varekonsumet som viste en klar nedgang på 0,8 prosent, mot en tilsvarende oppgang i både 1. og 2. kvartal. I tillegg til reduserte kjøp av matvarer skriver brorparten av nedgangen seg fra kjøp av varige goder som møbler, hvitevarer og biler. Også elektrisitetsforbruket var klart lavere i 3. kvartal enn kvartalet før.

Varekonsumindeksen for oktober viser imidlertid en økning på 0,6 prosent fra september som er klart høyere enn den gjennomsnittlige månedsveksten i 3. kvartal.

Tjenestekonsumet har på sin side vokst relativt stabilt gjennom hele fjoråret og så langt i år. Økningen i 3. kvartal var på 0,7 prosent, med relativt store vekstbidrag fra husleie og hotell- og restauranttjenester. Nordmenns konsum i utlandet vokste sterkt gjennom 2013 for fjerde året på rad. Etter å ha vært nær uendret i 1. kvartal i år, trolig som følge av svekkelsen av krona

Figur 2.6. **Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjustert, mrd. 2012-kr, kvartal**

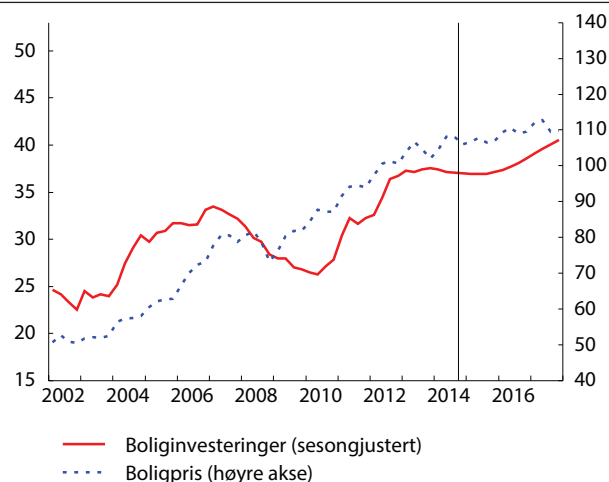
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

gjennom 2013, økte nordmenns konsum i utlandet igjen med 0,9 prosent i 2. kvartal. I 3. kvartal falt derimot nordmenns konsum i utlandet for første gang på lenge, og fallet på 0,6 prosent kan nok, i tillegg til svekkelsen av krona, tilskrives den varme sommeren i Norge.

Utviklingen i konsumet bestemmes i stor grad av forløpet til husholdningenes inntekter, formue og renter. Disponibel realinntekt økte med 2,8 prosent i 2013. Lønnsinntektene bidro særlig til inntektsveksten i fjor både som følge av høyere lønninger og flere sysselsatte. Økte offentlige stønader, i hovedsak som følge av økte utbetalinger av pensjoner og sykepenges, ga også markerte bidrag. En relativt høy prisvekst på 2,8 prosent, målt ved nasjonalregnskapets konsumdeflator, dempet realinntektsutviklingen. Netto renteinntekter ga også et negativt, om enn lite, vekstbidrag ettersom renteinntekter på bankinnskudd økte noe mindre enn renteutgifter på lån.

Disponibel realinntekt steg ifølge sesongjusterte tall med hele 1,3 prosent i 1. kvartal og 1,0 prosent i både 2. og 3. kvartal med fortsatt klare vekstbidrag fra både lønnsinntekter og offentlige stønader, i tillegg til at det var lettelsers i beskatningen. Vi venter klare vekstbidrag fra disse inntektskomponentene også i prognoseperioden, om enn i mindre grad når det gjelder lønnsinntekter i 2015 og 2016, i hovedsak som følge av svak sysselsettingsvekst. Netto renteinntekter vil derimot gi relativt små vekstbidrag. Høyere inflasjon i 2015 enn i 2014 vil dempe realinntektsutviklingen, mens vesentlig lavere inflasjon i 2016 virker motsatt. Vi venter nå en årlig vekst i disponibel realinntekt på vel 3,5 prosent i år, i underkant av 2 prosent neste år og om lag 3 prosent i 2016 og 2017. Svak utvikling i realboligprisene, og endog nokså sterkt fall i 2015, vil virke dempende på konsumet gjennom prognoseperioden. Med våre anslag på inntekter, boligformue og renter blir konsumveksten i år på vel 2 prosent, som i fjor, om lag 1,5 prosent neste år og rundt 2,5 prosent både i 2016 og 2017.

Figur 2.7. **Boligmarkedet. Venstre akse mrd. 2012-kr., kvartal, høyre akse indeks, 2012=100**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Husholdningenes sparing – regnet som andel av disponibel inntekt – var 7,4 prosent i 2013. Nivået på spareraten i fjor er som følge av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet 2014 nedjustert med 1,6 prosentpoeng, se Boks 2.2. Vi ser for oss en ytterligere økning gjennom prognoseperioden i tråd med svakere konjunkturer og økende arbeidsledighet, slik at spareraten kan komme opp på et nivå nær 9,5 prosent i 2017. Dette innebærer historisk sett høy sparing og vi må tilbake til 2005 for å finne et tilsvarende nivå. Den gangen var spareraten høy som følge av skattemotiverte utbetalinger av aksjeutbytte.

2.4. Realboligprisene faller i 2015

Etter at boligprisene falt høsten 2013 har sesongjusterte boligpriser steget hver måned siden februar 2014, ifølge månedstall fra Eiendom Norge, og nivået i oktober 2014 var 5,3 prosent høyere enn 12 måneder tidligere. Utviklingen er i tråd med Statistisk sentralbyrås kvartalsindeks for boligprisene som viser en 4-kvartalers vekst på 3,4 prosent i 3. kvartal 2014. Indeksen er om lag uendret fra kvartalet før, og 1,5 prosent høyere enn forrige topp i 2. kvartal 2013. Korrigert for konsumprisstigningen har boligprisene falt reelt med 1 prosent fra 2. kvartal 2013 til 3. kvartal 2014.

Boligprisene påvirkes positivt av en økning i husholdningenes disponible inntekter og av lave renter, mens de dempes av økt tilbud av nye boliger. Samtidig påvirker husholdningenes låneopptak og boligprisene hverandre gjensidig. Lavere boliginvesteringer hittil i år har gitt en svakt negativ vekstimpuls til husholdningenes bruttogjeld, og vekststakten i husholdningenes bruttogjeld har avtatt noe gjennom 2014. Bankene har på sin side varslet at de ønsker å øke utlånene til boligformål. Til tross for en svakere realinntektsutvikling i 2015 vil en nedgang i utlånsrentene bidra til at kredittveksten vil bli litt over 6,5 prosent i 2015 og litt over 7 prosent i 2016, for deretter å falle til litt under 6 prosent i 2017.

På kort sikt påvirkes boligprisene av endringer i husholdningenes forventninger til utviklingen i både egen

og landets økonomi. Mens forventningsbarometeret fra TNS Gallup og Finans Norge – tidligere kalt Norsk Trendindikator – viste en tiltakende optimisme gjennom årets tre første kvartaler, falt indeksen til det laveste nivået på tre år i 4. kvartal 2014. Endringen er særlig markert for husholdningenes oppfatning av landets økonomi nå og ett år fram i tid. Et tilsvarende stemningsbarometer fra Opinion Perduco viser et liknende fall i husholdningenes forventninger og tidfester endringen til oktober måned.

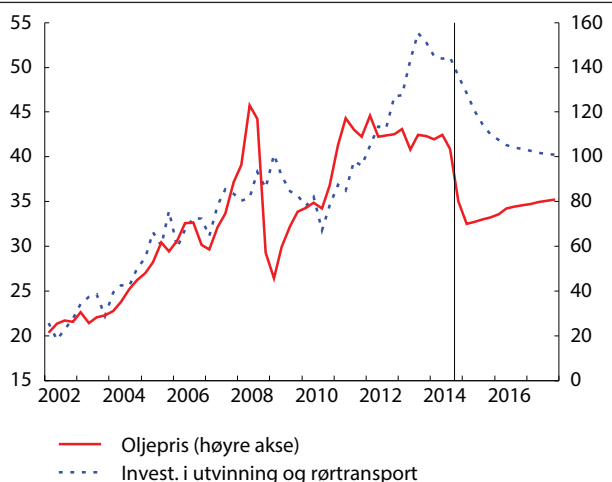
Vi har lagt til grunn at husholdningene fortsatt vil oppfatte de økonomiske utsiktene som relativt svake i den nærmeste tiden og at forventningsindikatoren vil svekke seg ytterligere inn i første halvår 2015. Dette gir negative impulser til boligprisutviklingen. Deretter tror vi stemningen snur og at forventningsindikatoren vender tilbake til et normalt nivå i begynnelsen av 2016. Vi venter en svak reallønnsutvikling i 2015, mens veksten i bruttogjelda blir stimulert av en lav realrente. Boligprisene ventes å holde seg nær uendret i 2015 og det svarer til et realprisfall på nær 2,5 prosent. I 2016 ser vi for oss en høyere reallønnsvekst og tiltakende kredittvekst, slik at boligprisene stiger med 2,5 prosent. I 2017 venter vi at boligprisveksten er igjen litt lavere enn inflasjonen, som er anslått til 1,7 prosent.

Boliginvesteringene har vist en fallende tendens gjennom 2014 etter å ha passert et rekordhøyt nivå i 2013. Det er nedgang i nybyggingen som ligger bak denne utviklingen, mens investeringer i eksisterende boliger, som utgjør 30 prosent av de totale boliginvesteringene, har steget i 2014. Tallene for igangsatt areal har vært svært volatile i år, men de bærer ikke bud om noen oppgang i investeringene det kommende året. Ifølge Boligprodusentenes Landsforbund har salget av nye boliger tatt seg opp siden i sommer etter nedgang gjennom første halvår 2014. Dette salget var likevel 8 prosent lavere i oktober i år enn i samme måned i fjor. Vi anslår at boliginvesteringene faller litt i 2015, om lag som i 2014. Stimulert av litt økende realboligpriser vil boliginvesteringene stige med nær 2,5 prosent i 2016 og i overkant av 5 prosent i 2017.

2.5. Petroleumsinvesteringene faller

Ifølge foreløpige KNR-tall var oljeinvesteringene om lag uendret i 3. kvartal 2014 etter tre kvartaler med moderat nedgang. Nedgangen i oljeinvesteringene startet altså før det markerte fallet i oljeprisen. Investeringene i oljeboring, leting og rørledninger er omtrent like store som i investeringene i oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler. Det siste året har utviklingen i disse to hovedkomponentene variert en del, men begge ligger nå under nivået fra samme kvartal året før.

Vi venter at den beskjedne investeringsnedgangen vi har sett hittil kun er starten på en større nedgang. Høy kostnadsvekst og svak lønnsomhet var i vinter hovedårsaken til at oljeselskapene reduserte sine planlagte investeringer. Fallet i oljeprisen bidrar til å svekke investeringsaktiviteten ytterligere de nærmeste årene.

Figur 2.8. **Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjustert, mrd. 2012-kr, kvartal**

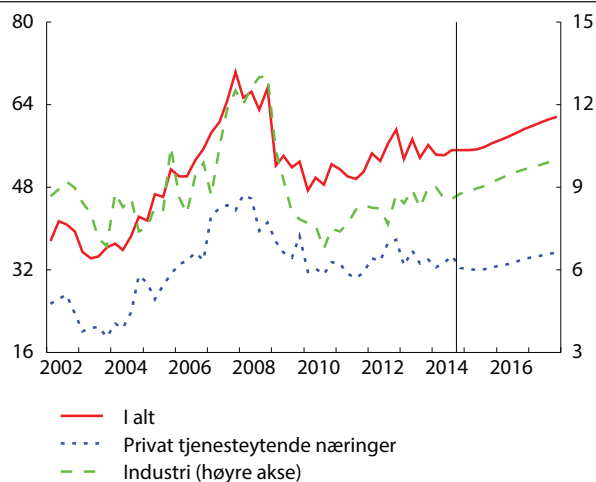
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Johan Sverdrup-feltet skiller seg klart ut som et av få utbyggingsprosjekt som vil bli startet opp det nærmeste året. Denne utbyggingen er stor og bidrar til å holde aktiviteten oppe.

En viktig årsak til oppgangen i investeringene etter finanskrisen var at flere store prosjekter knyttet til felt i drift ble igangsatt. Disse prosjektene er nå faset ut, eller i ferd med å bli avsluttet. Dette er også årsak til den svake utviklingen som ventes framover. Leteboringen har vært særlig høy det siste året, riktignok med en viss nedgang gjennom året. Lav oljepris slår normalt raskt ut i redusert leting. Skatteregimet, som innebærer at staten dekker 78 prosent av leteteknadene, sammen med en forventet reduksjon i riggratene på grunn av overkapasitet i markedet for borerigger, vil midlertidig dempe nedgangen som følger av utviklingen i oljeprisen.

Vi har lagt til grunn at oljeprisen stiger fra 70 dollar per fat i 1. kvartal 2015 til om lag 80 dollar i slutten av 2017, se Boks 1.1. i omtalen av internasjonal økonomi. Dagens lave oljepris innebærer at utbyggingen av flere potensielle felt vil bli utsatt i påvente av høyere oljepriser eller lavere utbyggingskostnader. Til tross for den store utbyggingen på Utsira-høyden, som blant annet inkluderer Johan Sverdrup-feltet, tror vi således at oljeinvesteringene ikke vender tilbake nivået fra 2013.

Utvinningen av olje økte litt i 3. kvartal, mens gassutvinningen falt noe mer. Dermed ble det en beskjeden nedgang i petroleumsutvinningen, sett i forhold til 3. kvartal i fjor og målt i energiekvivalenter. For 2014 samlet ligger det an til en moderat økning i petroleumsutvinningen. Lavere priser bidrar likevel til at det blir en klar nedgang i oljeskatter og dermed i overføringene til Statens pensjonsfond utland. Produksjonen framover er ventet å holde seg oppe, men lave olje- og gasspriser bidrar til å svekke næringens driftsresultat. Derfor blir petroleumsinntektene til staten beskjedne framover.

Figur 2.9. **Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2012-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.6. Svake næringsinvesteringer

Ifølge foreløpige tall fra KNR økte næringsinvesteringene med 1,8 prosent i 3. kvartal sammenliknet med kvartalet før. Mens investeringene i industrien var om lag uendret økte investeringene i tjenestenæringene med 3,9 prosent. Økningen skyldes i hovedsak høyere investeringer i transport utenom utenriks sjøfart som utgjør en femtepart av tjenesteinvesteringene. Fra 4. kvartal 2013 har investeringene i disse næringene økt med om lag 50 prosent og har derfor bidratt mye til den som har vært av vekst i tjenesteinvesteringer gjennom 2014.

SSBs kartlegging av industribedriftenes anslag på framtidige investeringer bærer bud om en litt sterkere utvikling sammenliknet med innrapporteringen tidligere i år. Når det justeres for normal underrapportering (se Boks 2.1 i ØA 4/2014) indikerer bedriftenes anslag en vekst i både 2014 og 2015 på om lag 2 prosent.

I kraftforsyning er nivået på investeringene nå på høyde med industrien og framover ventes fortsatt en sterk vekst. De registrerte anslagene på framtidige investeringer indikerer at veksten øker fra 5 prosent i 2014 til 10 prosent i 2015. Den foreslåtte endringen av avskrivningsreglene for vindkraft i statsbudsjettet for 2015 vil kunne gi videre økning i årene som kommer.

For investeringene generelt ventes det likevel en moderat utvikling som følge av tilstanden i internasjonal økonomi, nå kombinert med fall i etterspørselen fra petroleumsvirksomheten. Lavere rente kompenserer noe for disse negative impulsene, se Boks 2.3.

Næringsinvesteringene samlet anslås nå å falle svakt i 2014 for deretter å ta seg noe opp. Mot slutten av prognoseperioden regner vi med at veksten blir om lag 5 prosent. Med denne utviklingen vil disse investeringene i 2017 likevel være om lag 10 prosent lavere enn i 2008.

2.7. Moderat vekst i eksporten og importen

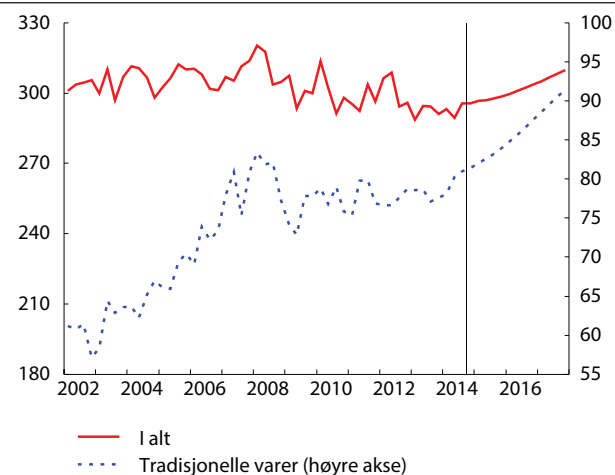
Eksporten av tradisjonelle varer vokste moderat i årets tre første kvartaler. Kjemiske råvarer, raffinerte petroleumsprodukter, maskiner og utstyr, fisk og fiskeprodukter er store varegrupper som har gitt betydelig bidrag til veksten i år. Om lag en tidel av fiskeeksporten gikk tidligere til Russland, men sanksjonene fra Russland synes ikke å ha ført til redusert vekst i fiskeeksporten. Med unntak av et fall i 1. kvartal i år har samlet eksport av tjenester vokst gjennom fjoråret og så langt inneværende år. Høy og vedvarende vekst i utlendingers konsum i Norge, innenriks sjøfart og teletjenester har bidratt mye til veksten i samlet tjenesteeksport. Oljeeksporten har svingt rundt en svakt nedadgående trend de senere kvartalene, mens gasseksporten har endret seg lite i år. Veksten i tradisjonell vareeksport ventes å øke fra i fjor, mens fjorårets store fall i olje- og gasseksporten ikke fortsetter i år. Tjenesteeksporten vil neppe endre seg mye i år.

Prisoppgangen gjennom 2013 for samlet eksport har snudd til nedgang i år. Det skyldes i hovedsak reduserte olje- og gasspriser. Begge falt betydelig i 3. kvartal, og eksportprisen på naturgass har falt med over tjue prosent hittil i år. Eksportprisene for tradisjonelle varer og tjenester økte i 3. kvartal, etter en nedgang i kvartalet før. Denne utviklingen må ses i lys av kronekursen, som styrket seg moderat i begynnelsen av året og deretter har svekket seg en del. Prisveksten gjennom fjoråret synes å ha avtatt i år, og tydeligst for tradisjonelle varer – som likevel ventes å få litt høyere prisvekst som årsgjennomsnitt i år enn i fjor.

Veksten i norsk eksport for de fleste produkter fra fastlandet avhenger av den internasjonale markedsvæksten og den kostnadsmessige konkurranseevnen til norske eksportører. Vi venter en noe høyere internasjonal markedsvækst i år enn i fjor, og en økende vekst fra 2016. En svakere krone og lavere lønnsvekst i år og neste år enn i de foregående årene vil ventelig bedre konkurranseevnen noe. Men fordi det norske kostnadsnivået er svært høyt og fører til lavere eksport over tid venter vi at veksten i eksporten av tradisjonelle varer og tjenester likevel vil ligge under den internasjonale markedsvæksten. Norske eksportører vil dermed tape markedsandeler gjennom prognoseperioden. Eksporten av olje og gass bestemmes i all hovedsak av produksjonen, og ventes å endre seg lite de nærmeste årene.

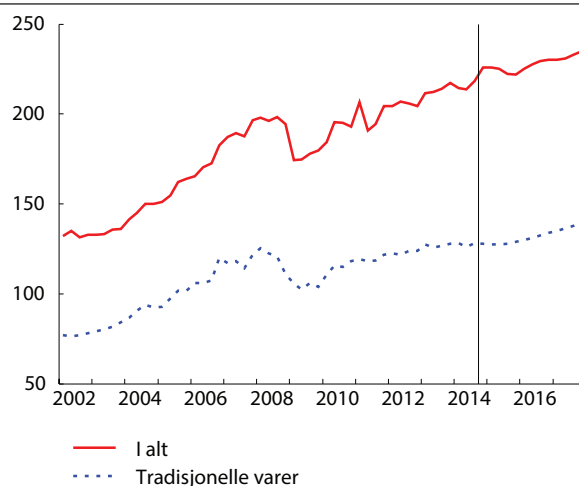
Importen av tradisjonelle varer vokste i 3. kvartal i år, etter et fall i kvartalet før. En svært stor økning i importen av raffinerte oljeprodukter var avgjørende for veksten, som ellers har vært svært moderat gjennom fjoråret og hittil i år. Importen av skip, plattform og fly har vokst mye de to siste kvartalene og er tilbake på samme nivå som for et år siden. Nordmenns reiser til utlandet økte mye i 2012 og 2013, men veksten har flatet ut i år. Det henger sammen med en svakere krone og også det fine norske sommerværet. Import

Figur 2.10. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2012-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.11. Import. Sesongjustert, mrd. 2012-kr, kvartal

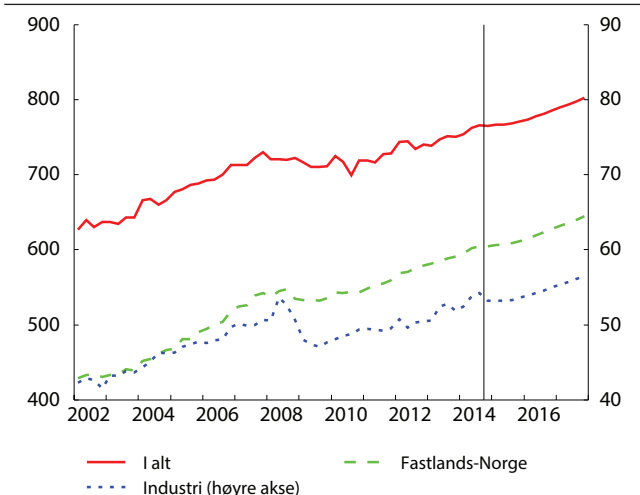

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

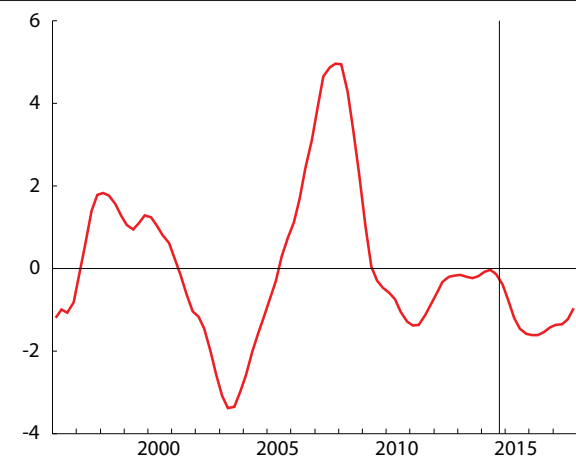
av tjenester vokste litt i 3. kvartal i år, men det var vareimporten som bidro klart mest til veksten i samlet import. Veksten i samlet import ventes å bli betydelig lavere i år enn i fjor.

Importprisene på tradisjonelle varer og tjenester økte klart gjennom fjoråret. Prisveksten har fortsatt i år for tradisjonelle varer. Kronesvekkelsen gjennom fjoråret og inneværende år har bidratt til utviklingen, som for inneværende år ligger an til å gi den høyeste importprisveksten på mange år. Fortsatt svekkelse av krona vil gi høy prisvekst på importerte varer og tjenester også i 2015, mens vi i årene deretter regner med en beskjeden kronestyrking. Den årlige prisveksten ventes dermed å avta.

Vi venter at samlet import vil vokse raskere enn samlet eksport i år og fram til 2017, både i volum og i pris. Det vil kunne redusere overskuddene på handelsbalansen overfor utlandet kraftig. Forutsetninger om lavere olje- og gasspriser forklarer mye av reduksjonen. Samtidig vil en svak krone og fortsatte innskudd i pensjonsfondet

Figur 2.12. **Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2012-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.13. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

virke positivt på rente- og stønadsbalansen overfor utlandet, som ventes å gi økende overskudd gjennom prognoseperioden. Da kan overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet falle til under 8 prosent av BNP i prognoseperioden.

2.8. Markert, men kortvarig konjunkturedgang

BNP Fastlands-Norge vokste med 0,35 prosent i 3. kvartal 2014. Dette var markert ned fra 1,2 prosent i kvartalet før og også lavere enn 0,6 prosent i 1. kvartal. Noe av årsaken til disse svingningene er at bruttoproduktet i både fiske, fangst og akvakultur og elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning har variert mye. Dersom vi tar disse næringene ut av BNP Fastlands-Norge har kvartalsveksten de siste par årene stort sett ligget mellom 0,5 og 0,8 prosent, og veksten i 3. kvartal var på drøye 0,5 prosent. Disse tallene indikerer en ganske nøytral konjunktursituasjon med vekst om lag på trendvekst.

I industrien vokste bruttoproduktet i 3. kvartal med 0,7 prosent. Også dette var lavere enn veksten i kvartalet før. Knappt halvparten av fallet i veksttakten skyldtes lavere aktivitetsvekst i næringsmiddelindustrien, og dette har til en viss grad sammenheng med utviklingen i fiske og fangst. I flere kvartaler har metallvare- og verftsindustrien, sammen med reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, vært de viktigste vekstdriverne i industrien. Det gjaldt også i 3. kvartal selv om veksten ikke er like høy som før. Ellers var det ganske flat eller negativ utvikling i mange industrinæringer.

Bygge- og anleggsvirksomheten har de siste to årene vokst jevnt nesten hvert eneste kvartal. I 3. kvartal i år økte bruttoproduktet med 1,7 prosent, og det ga et bidrag på om lag 0,1 prosentpoeng til veksten i BNP Fastlands-Norge.

Blant markedsrettede tjenestenæringer er varehandelen den klart største, og her har det vært litt aktivitetsøkning i alle kvartaler så langt i år etter en ganske svak utvikling gjennom de tre siste kvartalene i 2013. I 3. kvartal vokste bruttoproduktet i varehandelen med 1,3 prosent, og bidraget til vekst i fastlandsøkonomien var like stort som det bygge- og anleggsvirksomheten sto for. I tillegg bidro næringene informasjon og kommunikasjon samt finansierings- og forsikringsvirksomhet med vekstbidrag i samme størrelsesorden. Sett under ett bidro dermed de markedsrettede tjenestenæringene til en betydelig del av veksten i BNP Fastlands-Norge i 3. kvartal.

Definisjonen av BNP Fastlands-Norge har nå blitt endret til å inkludere tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass. Brutttoproduktet i denne næringen har stort sett vokst kraftig de siste 10 årene, og etter noe fall i perioden 2009-2011 var det på ny sterk aktivitetsøkning i 2012 og 2013. De siste fire kvartalene har imidlertid bruttoproduktet igjen utviklet seg negativt, og i 3. kvartal var fallet på 1,8 prosent.

Vårt anslag på veksten i BNP Fastlands-Norge for 2014 som helhet følger i stor grad av utviklingen ifølge KNR fram til nå. Vi legger til grunn at veksten i 4. kvartal blir svakere enn i de foregående kvartalene, slik at årsveksten blir 2,6 prosent.

I 2015 ligger det an til at veksten i fastlandsøkonomien blir betraktelig lavere enn i 2014. Fall i oljeinvesteringene, lavere konsumvekst og mindre ekspansiv finanspolitikk vil gi en årsvekst i BNP Fastlands-Norge på 1,0 prosent, og dette er en halvering av vår tidligere prognose for årsveksten. Avstanden til et anslått trendnivå for BNP Fastlands-Norge blir større.

Lavere vekst neste år vil prege flere næringer. Både industrien og flere markedsrettede tjenestenæringer vil merke nedgangen i oljeinvesteringene. Dette gjelder særlig produksjon av verkstedprodukter og tjenester i tilknytning til utvinning, samt faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Lavere vekst i inntekter og

boligpriser gir fortsatt litt fall i boliginvesteringene, og dette reduserer aktiviteten i bygge- og anleggsvirksomhet. I 2014 ble denne næringen holdt oppe av høy offentlig investeringsvekst, men dette avtar noe i 2015. Varehandelen vil heller ikke bidra med noe særlig vekst da konsumet forventes å utvikle seg ganske moderat.

Ifølge våre beregninger vil den klare konjunkturedgangen vi nå står foran være vel et år. Prognosebanen viser at veksten i BNP Fastland-Norge kommer opp i 2,2 prosent i 2016 og deretter 2,7 prosent i 2017. Denne utviklingen følger av høyere eksportvekst, både på grunn av økt vekst hos våre handelspartnere og en svakere krone, vekst i fastlandsinvesteringene, litt høyere konsumvekst, og av at de negative impulsene fra lavere oljeinvesteringer dempes betraktelig. Blant annet vil både industrien, varehandelen, bygge- og anleggsvirksomheten og privat tjenesteproduksjon få økt vekst i bruttoproduktet.

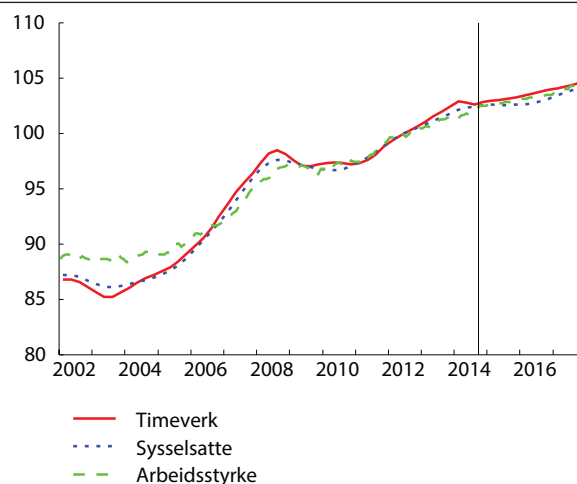
2.9. Arbeidsledigheten øker

Det var en jevn vekst i sysselsettingen gjennom 2013 på om lag 0,3 prosent hvert kvartal, og utviklingen har fortsatt så langt i år. I 3. kvartal var veksten 0,2 prosent. De siste årene har det vært betydelige forskjeller i sysselsettingsutviklingen mellom næringene. Spesielt var det lenge en sterk sysselsettingsvekst innen tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass, men i 2. og 3. kvartal i år har sysselsettingen falt i denne næringen. Så langt i år har industrisysselsettingen økt på linje med gjennomsnittet. De enkelte industrinæringene har derimot hatt svært ulik vekst og utviklingen i 3. kvartal markerer et skifte sammenliknet med de seneste årene. Tidligere har industri som primært leverer til petroleumsindustrien, som verfts- og transportmiddelindustri samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, hatt høy sysselsettingsvekst. I 3. kvartal var sysselsettingen i disse næringene uendret sett under ett.

Utenfor industrien gikk sysselsettingen i 3. kvartal opp i bygg og anlegg, men ned i varehandel. Dette er i tråd med tendensene for disse to viktige næringene gjennom de siste tre-fire årene. Så langt i år har sysselsettingen i statsforvaltningen vokst med om lag 0,5 prosent hvert kvartal. Sysselsettingsutviklingen i kommuneforvaltningen var flat i 3. kvartal etter vekst i både 1. og 2. kvartal.

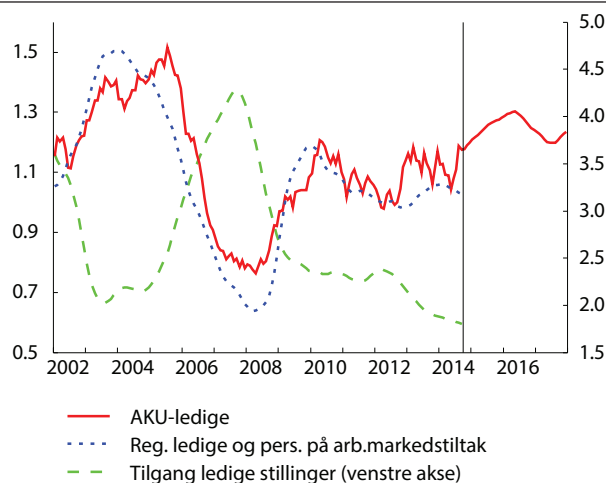
Yrkesdeltakelsen har vært uendret på om lag 71 prosent så langt i år. Sammenliknet med gjennomsnittet for 2013 er yrkesdeltakelsen så langt i år lavere for personer mellom 15 og 24 år. For kvinners og menns yrkesdeltakelse i gruppen 60 til 74 år er det derimot en underliggende trendmessig økning. Høyere yrkesdeltakelse blant eldre reflekterer trolig høyere utdanningsnivå hos etterkrigskullene, virkninger av pensjonsreformen og generelt bedre helse. Også arbeidet for et inkluderende arbeidsliv kan ha hatt effekt.

Figur 2.14. **Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk.**
Sesongjusterte og glattede indekser, 2012=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.15. **Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger.**
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

Mot slutten av fjoråret lå ledigheten målt av AKU på 3,5 prosent etter å ha beveget seg mellom 3,3 og 3,7 prosent tidligere på året. I 2014 falt ledigheten noe fram til mai, men har deretter økt. I gjennomsnitt var ledigheten 3,7 prosent i perioden august til oktober. Som årsgjennomsnitt regner vi med at ledigheten blir 3,5 prosent i år.

Statistikk for registrert ledighet og summen av registrerte helt ledige og arbeidssøkere på tiltak fra Arbeids- og velferdsetaten (NAV), har økt jevnt gjennom 2013, men har flatet ut i år. Ved utgangen av november i år var 71 000 personer registrert helt ledige, tilsvarende 76 000 sesongjustert. Det er en klar oppgang i ledigheten blant flere yrkesgrupper sammenliknet med samme måned i fjor. Økningen er størst innen ingeniør- og ikt-fag.

SSBs tall for ledige stillinger i forhold til antall stillinger i alt viser at andelen ledige stillinger har gått ned med om lag 0,3 prosentpoeng i hvert av årets tre første

Boks 2.3. Effekter av ulike motkonjunkturtiltak

I prognosebanen legger vi nå til grunn at Norges Bank kutter styringsrenta for å dempe den markerte konjunkturedgangen som vi regner med kommer. Anslagene våre for finanspolitikken har vi derimot ikke endret som følge av svakere utsikter. Dette er i tråd med at pengepolitikken er gitt et ansvar som «førstelinjeforsvar» i konjunkturstabiliseringen.

Det kan imidlertid være behov for ekstraordinære finanspolitiske tiltak hvis de økonomiske utsiktene er veldig dystre, slik som tilfellet var i etterkant av finanskrisen. Renteendringer virker generelt forskjellig fra finanspolitiske tiltak og det er store forskjeller i hvordan ulike finanspolitiske tiltak virker. For å belyse dette har vi gjennomført tre virkningsberegninger.

Pengemarkedsrenta i våre prognoser er antatt å bli redusert med 0,25 prosentpoeng i 1. kvartal 2015 og ytterligere 0,25 prosentpoeng i 2. kvartal. Deretter har vi latt renta stige sakte fra 2016. Vi finner effektene av denne innretningen av pengepolitikken i forhold til rentebanen vi la til grunn for våre prognoser i september ved hjelp av den makroøkonomiske modellen KVARTS med modellbestemt valutakurs. I september antok vi at renta skulle ligge på dagens nivå fram til slutten av 2015, for deretter å økes noe.

Rentekuttene stimulerer økonomien gjennom etterspørsels- og valutakurskanalene. Lavere rente bidrar i seg selv til økning i investeringene (særlig næringsinvesteringer) og etter hvert også konsum. I tillegg svekkes kronekursen, som bedrer den kostnadsmessige konkurranseevnen, slik at eksporten øker og importen synker. Det første året er det høyere næringsinvesteringer og mindre import som er viktigst, og i alle årene vokser aktiviteten mer i industrien enn i fastlandsøkonomien samlet. Kronesvekkelsen gir også høyere inflasjon, så realdisponibel inntekt øker bare svakt i starten. Når produksjonen går opp, øker sysselsettingen og vi får lavere arbeidsledighet. Beregningene våre viser at reduksjonen i rentebanen øker BNP Fastlands-Norge med

0,11 prosent i 2015, ytterligere 0,25 prosent i 2016 og til sist 0,31 prosent i 2017. Akkumulert blir altså økningen på 0,67 prosent i løpet av prognoseperioden. Reduksjonen i arbeidsledigheten øker også over tid.

For å sammenlikne virkningen av rentekutt med en ekspansiv finanspolitikk har vi tatt utgangspunkt i økt offentlig sysselsetting, som stimulerer etterspørselen direkte. Vi har valgt å dimensjonere økningen slik at den gir samme virkning på BNP Fastlands-Norge i 2017 som rentekuttet. I tillegg er økningen gradvis for å få samme tidsprofil i impulsene som ved renteendringene. Dette svarer til en budsjettimpuls på drøye 8 milliarder per år. Rentene er forutsatt upåvirket.

Ved økt offentlig sysselsetting har BNP Fastlands-Norge allerede i 2015 økt med 0,35 prosent, mot 0,11 prosent med rentekuttet. Dette har sammenheng med at den offentlige produksjonen forutsettes å øke umiddelbart som følge av sysselsettingsøkningen samtidig som det initialt ikke er noen importlekkasje. Arbeidsledigheten faller følgelig med 0,33 prosentpoeng i 2015. Høyere realinntekter gir økt konsum i husholdningene etter hvert, og også investeringene i boliger og i næringslivet øker. Det trekker virkningen på BNP og sysselsettingen opp over tid. Ettersom arbeidstilbudet øker når situasjonen på arbeidsmarkedet bedres, blir reduksjonen i arbeidsledigheten mindre.

I tillegg har vi beregnet effektene av et kutt i arbeidsgiveravgiften. Størrelsen på kuttet er satt slik at den initiale budsjettimpulsen er den samme som ved økningen i offentlig sysselsetting. Dette ser vi stimulerer BNP på en helt annen måte – og i en helt annen størrelsesorden – enn både rentekuttet og sysselsettingen. Førsteårseffektene på produksjon er svært beskjedne og akkumulert endring i BNP Fastlands-Norge i 2017 er på 0,16 prosent. Virkningen i arbeidsmarkedet er imidlertid meget rask og kraftigere enn ved rentestimulansen. Næringsinvesteringene synker fordi bedrifter på kort sikt virer faktorbruken fra kapital til arbeidskraft.

Tabell 1. Effekter av motkonjunkturtiltak. Prosentvis avvik fra referansebanen der ikke annet framkommer

	Rentekutt			Økt offentlig sysselsetting			Lavere arbeidsgiveravgift		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
BNP Fastlands-Norge	0,11	0,36	0,67	0,35	0,55	0,67	0,04	0,10	0,16
Industri	0,41	1,17	1,72	0,03	0,06	0,09	0,04	0,10	0,15
Konsum i husholdningene	-0,06	0,01	0,26	0,12	0,40	0,71	0,08	0,24	0,38
Konsum i offentlig forvaltning	-0,01	-0,02	-0,04	1,16	1,53	1,51	0,00	0,00	-0,01
Boliginvesteringer	0,02	0,26	1,15	0,01	0,21	0,83	0,00	0,09	0,37
Næringsinvesteringer	0,75	2,67	3,99	0,03	0,17	0,30	-0,04	-0,18	-0,29
Eksport i alt	-0,01	0,09	0,26	0,00	-0,02	-0,02	0,01	0,03	0,04
Import	-0,16	-0,10	0,06	0,10	0,27	0,49	0,01	0,05	0,12
Boligpris	0,16	0,54	0,93	0,39	0,63	0,94	0,14	0,19	0,28
Årslønn	0,26	1,39	3,24	0,18	0,95	1,96	0,05	0,32	0,66
Hush. disponible realinntekt	0,03	0,18	0,40	0,44	0,73	0,98	0,26	0,43	0,54
KPI	0,24	0,59	0,81	0,07	0,10	0,13	-0,04	-0,10	-0,13
Importveid valutakurs*	1,79	2,82	3,56	0,04	0,09	0,11	-0,01	-0,08	-0,12
Sysselsetting	0,10	0,25	0,38	0,45	0,65	0,62	0,17	0,22	0,19
Arbeidsledighetsrate, prosentpoeng	-0,08	-0,14	-0,18	-0,33	-0,23	-0,25	-0,12	-0,07	-0,07
Memo:									
Pengemarkedsrente, prosentpoeng	-0,44	-0,62	-0,64	0	0	0	0	0	0
Offentlig sysselsetting	0	0	0	1,89	2,56	2,56	0	0	0
Arbeidsgiveravgift	0	0	0	0	0	0	-5,35	-7,31	-7,31

* Positivt fortegn betyr svekkelse av krona.

← Boks 2.3. forts.

Konsumet vokser derimot en god del og etter hvert mer enn ved rentekuttet, og står alene for nesten all økning i samlet etterspørsel. Konsumveksten er drevet av høyere disponibel realinntekt. Lavere arbeidsgiveravgift leder til både økt utbetalt timelønn og reduserte timelønnskostnader og dermed bedre driftsresultater, men økte driftsresultater er ikke særlig konsumdrivende. Dette reduserer etterspørsels-effekten generert av hver krone i skattelette. Det tar også tid før inntektsøkningen får full effekt på konsumet, og i tillegg rettes en del av den økte etterspørselen mot utlandet i form av økt import. Disse faktorene gjør at BNP påvirkes mindre.

Resultatene viser at man kan oppnå raskere effekt i arbeidsmarkedet ved å bruke finanspolitikk i stedet for pengepolitikk. Dette gjelder begge de finanspolitiske tiltakene vi har

sett på, men økt offentlig sysselsetting virker raskest og kraftigst. Hvis målsetningen med tiltakene er å påvirke BNP raskt framstår økt offentlig sysselsetting som en mulighet, mens skatteletten virker relativt lite effektiv. Dog er det ikke en uttømmende liste med alternativer vi har undersøkt. Samtidig er det i varierende grad praktiske utfordringer knyttet til bruken av tiltakene. Rentepolitikken kan iverksettes umiddelbart, mens endringer i skatter og avgifter tar litt lenger tid å implementere. For offentlig sysselsetting kan det være betydelige implementeringsforsinkelser. I tillegg til at de nødvendige avgjørelser tar tid, kan det også ta ganske lang tid å finne områder hvor den økte sysselsettingen kan gjøre god nytte for seg, særlig hvis tiltaket skal reverseres når konjunktursituasjonen er bedret.

kvartaler sammenliknet med samme periode året før. Så langt i år er nedgangen i ledige stillinger størst i flere konjunkturutsatte næringer som bergverksdrift og utvinning, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, bygg og anlegg, varehandel samt overnattings- og serveringsvirksomhet. Når andelen ledige stillinger faller kan det tyde på at jobbsiktene til de arbeidsledige har forverret seg det siste året.

Veksten i utførte timeverk er noe sterkere enn sysselsettingsveksten så langt i år. AKU viser en økning i andelen sysselsatte på heltid og en nedgang i antallet undersysselsatte. En nedgang i yrkesdeltagelsen blant yngre arbeidstakere trekker også opp gjennomsnittlig utførte timeverk per sysselsatt ettersom denne gruppen gjennomgående har relativt små stillingsbrøker. På den andre siden trekker streiken i undervisningssektoren ned antallet utførte timeverk. Veksten i utførte timeverk i statsforvaltningen var 0,8 prosent i både 2. og 3. kvartal, mot henholdsvis 0,3 og 0,1 prosent i kommuneforvaltningen.

Sysselsettingen anslås å være nesten uendret de neste to årene. I 2017 venter vi at veksten tar seg opp igjen. Det må ses i sammenheng med den generelle konjunkturutviklingen, der veksten gradvis tar seg opp mot 2017. I bygg og anlegg antar vi at det kommer et omslag til lavere sysselsettingsvekst. For industrien er aktiviteten i oljenæringen viktig, og etterspørselen fra denne næringen mot norsk industri ventes å bli mye svakere framover enn hva den har vært i tidligere år. Spesielt venter vi at sysselsettingen innen tjenester i tilknytning til oljeutvinning avtar fram til 2016. Vi venter også en nedgang i sysselsettingen i verkstedindustrien i 2015, om enn ikke like sterk som for oljerelaterte tjenester. På den andre siden legger vi til grunn en fortsatt klar vekst i både statlig og kommunal sysselsetting. Mot slutten av prognosebanen vil også klarere vekst i eksportmarkedene bidra til økt industriproduksjon og høyere sysselsettingsvekst.

I flere år har arbeidsinnvandringen til Norge vært høy. Den siste oppgangen i antall arbeidsinnvandrere

på korttidsopphold kom i årene 2012-13, og mange av disse har vært sysselsatte i næringer som leverer til oljeindustrien. Vi legger til grunn litt fall i denne innvandringskategorien framover i tråd med et dårligere arbeidsmarked. Dette trekker isolert sett ned arbeidsledighetsraten med henholdsvis 0,1 og 0,3 prosentpoeng i 2015 og 2016 hvis vi ikke tar hensyn til effekten på blant annet samlet konsum. Også arbeidsinnvandringen totalt sett, særlig fra de nyeste EU-landene, kan komme til å falle de nærmeste årene. Virkningsberegningen i Boks 2.1. viser at oljeprisfallet vil kunne gi om lag 6 100 færre arbeidsinnvandrere innen utløpet av 2017.

Likevel regner vi med at arbeidstilbudet vil øke mer enn sysselsettingen, slik at arbeidsledigheten øker framover. Effekten av lavere vekst i petroleumsnæringen kan innebære at ledigheten i deler av landet med høy andel oljerelatert virksomhet øker mye. Vi anslår at AKU-ledigheten øker de to neste årene slik at ledigheten i både 2015 og 2016 blir om lag 4 prosent. I tråd med sterkere konjunkturer vil sysselsettingen ta seg opp fra litt ut i 2016 slik at ledigheten faller til 3,7 prosent i 2017.

2.10. Lønnsveksten dempes av høyere ledighet

Årslønnsveksten for næringene samlet har ligget ganske stabilt rundt 4 prosent i årene etter finanskrisen. I fjor var lønnsveksten 3,9 prosent, men ventes i år å bli en del lavere enn dette. Tall fra kvartalsvis lønnsindeks viser at veksten i avtalt lønn fra 4. kvartal 2013 til 1. kvartal 2014 var klart lavere enn tilsvarende periode i fjor både i industrien og i en del tjenestenæringer. Denne utviklingen har fortsatt i 2. kvartal. I industrien var lønna omtrent uendret i både 1. og 2. kvartal. Til sammenlikning var veksten i avtalt lønn 0,2 prosent i 1. kvartal og 1,1 prosent i 2. kvartal i 2013. Det er imidlertid ikke uvanlig at lønnsveksten i første halvår er lavere i år med hovedoppgjør enn i år med mellomoppgjør, da forhandlingene i hovedoppgjørene i større grad dreier seg om andre faktorer enn lønn. For eksempel dreide konflikten i sommer mellom KS og

Utdanningsforbundet seg om fleksibiliteten i arbeidsforholdet. I 3. kvartal har de fleste tilleggene kommet inn for fullt og lønnsveksten i industrien økte med 1,9 prosent. Sammenlikner man utviklingen i avtalt månedslønn hittil i år med forrige hovedoppgjør er bildet fortsatt at lønnsveksten er klart lavere, men forskjellene er ikke like slående.

De siste årene har lønnsandelen i industrien vært relativt høy. Det har vært en følge av at lønnsomheten har vært relativt god i deler av industrien som leverer til hjemmemarkedet. En høy lønnsandel reduserer overskuddet i bedriftene og er i seg selv en kime til redusert lønnsvekst senere. I forbindelse med årets hovedoppgjør fulgte partene opp Holden III-utvalgets anbefaling om at NHO, i forståelse med LO, skulle angi en troverdig ramme for den samlede årslønnsveksten i industrien. Den framforhandlede rammen var på 3,3 prosent. Med betydelig svakere impulser fra oljenæringen og et høyere nivå på ledigheten er det grunn til å anta at den moderate rammen for lønnsvekst kan gjøre seg gjeldende ved at glidningen reduseres i forhold til tidligere år. Vi anslår at lønnsveksten totalt for næringer blir 3,3 prosent i 2014.

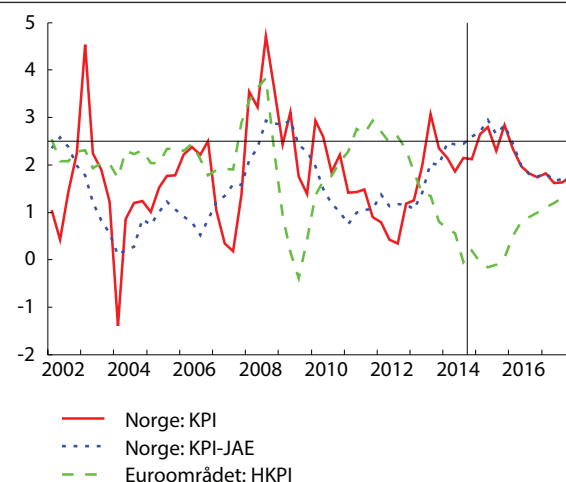
Siden lønnsoppgjøret har krona svekket seg betydelig, og også neste år svekkes krona en del ifølge våre anslag. Det gir økt inntjening i konkurranseutsatt industri, og vil isolert sett slå ut i økt lønnsvekst neste år. En noe høyere vekst i verdensøkonomien gir også økt inntjening i konkurranseutsatt næringsliv. Når lønnsveksten likevel ventes å gå ned neste år, skyldes det innenlandske forhold. Økt ledighetsnivå bidrar til redusert lønnsvekst gjennom å svekke forhandlingsposisjonen til arbeidstakerorganisasjonene og gir lavere tariff tillegg. Ettersom industrien forhandler først og setter rammen for lønnsvekst i senere oppgjør, vil lavere lønnsvekst i industrien gi seg utslag i lavere lønnsvekst også i de andre næringene. Også utenfor oppgjørene vil et svakere arbeidsmarked for lønnstakerne redusere lønnsveksten i form av lavere glidning. I tråd med dette ventes lønnsveksten å reduseres ytterligere til 3,1 prosent i 2015. Med en inflasjon på 2,6 prosent innebærer dette klart redusert reallønnsvekst.

Inntjeningen i industribedriftene slår etter hvert ut i høyere lønnsvekst. I 2016 og 2017 tar den internasjonale markedsveksten seg ytterligere opp, og også produktivitetsveksten i industrien ventes å øke. På den andre siden antas ledigheten å øke ytterligere noe i 2016 før den igjen reduseres i 2017. Økt ledighetsnivå trekker lønnsveksten ned, men det er også betydelige effekter av ledigheten på lengre sikt. I våre prognoser er nivået på ledigheten høyere enn i år i hele prognoseperioden. Det innebærer at lønnskostnadenes andel av verdiskapingen i industrien faller klart framover.

2.11. Kronesvekkelsen holder inflasjonen oppe

Målt med konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) har inflasjonen så

Figur 2.16. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

langt i 2014 ligget rundt 2,5 prosent, og dette var også observasjonen i oktober. Svekkelsen av krona gjennom 2013 bidro til at inflasjonen tok seg opp gjennom andre halvår i fjor, og dette er årsaken til at inflasjonen for første gang på flere år kommer nær Norges Banks inflasjonsmål. Med unntak av 2008 og 2009, da inflasjonen også ble trukket opp av en kraftig kronesvekkelse, har veksten i KPI-JAE som årsgjennomsnitt i de 10 siste årene ikke vært over 1,6 prosent.

Elektrisitetsprisene har i hele år ligget lavere enn på samme tidspunkt i fjor. Det har ført til at veksten i konsumprisindeksen i alt (KPI) har vært mindre enn veksten i KPI-JAE. Det ligger an til at KPI som årsgjennomsnitt vil stige med 2,1 prosent i år som i fjor, mens veksten i KPI-JAE anslås til 2,5 prosent mot 1,6 prosent i 2013.

Ifølge KPI inndelt etter leverende sektor har det gjennom inneværende år vært en tendens til fall i prisstigningen på norskproduserte varer samt husleie, mens prisveksten på andre tjenester har trukket noe opp. Prisstigningen for importerte konsumvarer har i dette tidsrommet grovt sett svingt rundt et konstant nivå, etter økning gjennom andre halvår i fjor.

Lønnsveksten ser ut til å bli lavere i år enn i fjor, og det trekker i retning av lavere inflasjon framover. Bevegelsene i kronekursen er imidlertid langt viktigere for den videre inflasjonsutviklingen. Vi antar at krona vil styrke seg svakt fra nivået i slutten av november noe som vil medføre en svekkelse i årsgjennomsnittet fra 2014 til 2015 på 4 prosent målt med den importveide kronekursen, etter en svekkelse på knappe 5 prosent i år. Endringer i valutakursen slår gradvis ut i det norske prisbildet. Svekkelsen av krona som alt har funnet sted vil dermed fortsette å trekke inflasjonen neste år opp. Prisstigningstakten ventes å øke noe fram mot våren 2015, for deretter å gå litt ned når effektene av kronesvekkelsen avtar og krona styrker seg. På årsbasis anslår vi veksten i KPI-JAE til 2,8 prosent neste år. De

tidsforsinkede effektene av kronesvekkelsen i 2013 og 2014 blir stadig mindre utover i banen, og beregningene våre viser at veksten i KPI-JAE kommer ned i 2,0 prosent 2016 og 1,7 prosent i 2017. I disse årene vil litt høyere lønnsvekst bidra til å dempe fallet i inflasjonen.

I statsbudsjettet for neste år ligger det inne en del endringer i de reelle avgiftene. Blant annet reduseres enkelte avgifter knyttet til bil og bilhold, mens elektrisitetsavgiften øker og det innføres en ny avgift på plast- og papirposer. Samlet sett regner vi ikke med at dette påvirker prisstigningen i nevneverdig grad. Terminprisene i kraftmarkedet indikerte i slutten av november en økning i elektrisitetsprisen inkludert nettleie og avgifter i 2015 på om lag 7,5 prosent. Samtidig er oljeprisen målt i kroner antatt å bli redusert med 22 prosent. Ojeprisnedgangen antas å bety mest slik at nettoeffekten av disse to motvirkende prisimpulsene fra energivarer bidrar til at veksten i KPI anslås til å bli 0,2 prosentpoeng lavere enn for KPI-JAE. I årene deretter antar vi at oljeprisen målt i kroner stiger litt mer enn den generelle prisveksten og elektrisitetsprisen litt mindre. Vi legger til grunn at det ikke gjøres reelle endringer i avgiftene. Dermed gir beregningene den samme veksten i KPI som for KPI-JAE også i 2016 og 2017.

Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2012-priser. Millioner kroner**

	Ujustert		Sesongjustert								
	2012	2013	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3	13.4	14.1	14.2	14.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 176 409	1 201 060	295 872	297 021	299 735	300 621	301 462	302 340	304 636	306 649	306 328
Konsum i husholdninger	1 121 081	1 144 644	282 144	283 176	285 766	286 473	287 342	288 137	290 436	292 503	292 064
Varekonsum	548 458	554 754	138 638	138 983	140 545	139 818	138 625	138 722	140 118	141 274	140 159
Tjenestekonsum	527 665	540 065	132 051	132 517	133 088	134 581	135 926	136 573	137 241	138 241	139 219
Husholdningenes kjøp i utlandet	76 617	82 559	19 351	19 563	20 092	20 205	21 018	21 241	21 293	21 487	21 360
Utlendingers kjøp i Norge	-31 659	-32 734	-7 896	-7 887	-7 960	-8 131	-8 228	-8 398	-8 217	-8 498	-8 674
Konsum i ideelle organisasjoner	55 328	56 416	13 728	13 845	13 969	14 148	14 120	14 203	14 200	14 145	14 264
Konsum i offentlig forvaltning	618 896	629 119	155 521	155 150	156 086	156 569	157 520	159 210	160 537	162 094	163 072
Konsum i statsforvaltningen	310 262	314 723	77 881	77 816	78 536	78 269	78 595	79 603	80 685	81 606	81 642
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	270 839	275 637	68 090	67 986	68 723	68 489	68 786	69 922	71 026	71 861	71 945
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	39 423	39 087	9 791	9 831	9 813	9 779	9 809	9 681	9 659	9 745	9 697
Konsum i kommuneforvaltningen	308 634	314 395	77 641	77 334	77 550	78 300	78 925	79 607	79 852	80 489	81 429
Bruttoinvestering i fast realkapital	659 824	704 846	166 555	174 958	170 638	177 257	177 552	179 708	178 247	178 729	178 328
Utvinning og rørtransport	174 672	204 477	43 146	46 723	46 904	50 857	53 857	52 778	51 243	50 980	51 082
Utenriks sjøfart	6 876	8 125	1 337	1 794	2 325	2 364	1 758	1 669	1 554	1 844	2 085
Fastlands-Norge	478 276	492 244	122 072	126 440	121 410	124 036	121 936	125 262	125 449	125 904	125 162
Næringer	222 979	220 588	56 372	59 131	53 375	57 266	53 701	56 105	54 285	54 154	55 107
Tjenester tilknyttet utvinning	10 573	3 244	3 539	3 946	-318	1 381	920	1 261	552	783	706
Andre tjenester	132 353	132 497	33 631	33 884	33 127	34 321	32 336	32 728	31 867	32 561	33 937
Industri og bergverk	32 750	34 591	7 637	8 729	8 410	8 896	8 256	8 983	8 987	8 567	8 576
Annen vareproduksjon	47 303	50 255	11 565	12 572	12 156	12 668	12 190	13 133	12 880	12 243	11 888
Boliger (husholdninger)	140 290	149 206	36 422	36 756	37 250	37 130	37 406	37 582	37 424	37 165	37 051
Offentlig forvaltning	115 007	122 450	29 278	30 552	30 785	29 640	30 829	31 575	33 740	34 586	33 003
Lagerending og statistiske avvik	126 775	140 216	28 485	21 955	35 128	30 824	34 800	35 643	32 114	39 393	41 409
Bruttoinvestering i alt	786 599	845 062	195 041	196 912	205 766	208 081	212 352	215 351	210 361	218 123	219 738
Innenlandsk sluttanvendelse	2 581 904	2 675 241	646 434	649 084	661 587	665 271	671 334	676 901	675 534	686 866	689 138
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerending)	2 273 581	2 322 423	573 465	578 612	577 231	581 226	580 918	586 812	590 623	594 647	594 562
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	733 903	751 568	184 799	185 703	186 871	186 209	188 349	190 785	194 277	196 680	196 075
Eksport i alt	1 204 351	1 168 538	294 193	295 922	288 716	294 538	294 338	290 943	293 263	289 296	295 488
Tradisjonelle varer	309 560	312 541	77 601	78 737	78 527	78 671	77 151	77 612	78 059	80 288	80 972
Råolje og naturgass	610 796	564 225	145 216	147 657	140 034	143 809	143 306	137 909	140 875	134 828	140 647
Skip, plattformer og fly	8 646	8 512	2 282	1 420	1 880	1 617	2 378	2 613	3 500	1 536	880
Tjenester	275 349	283 260	69 094	68 109	68 275	70 441	71 504	72 808	70 830	72 644	72 989
Samlet sluttanvendelse	3 786 255	3 843 779	940 627	945 006	950 303	959 809	965 672	967 844	968 797	976 161	984 626
Import i alt	821 047	856 565	206 066	204 323	211 546	212 360	214 266	217 456	214 437	213 761	218 361
Tradisjonelle varer	492 164	508 128	123 844	123 901	127 425	125 722	126 957	127 735	128 148	126 105	128 340
Råolje og naturgass	14 781	16 437	2 963	3 248	3 799	3 991	4 651	3 382	3 623	3 362	3 539
Skip, plattformer og fly	20 496	25 211	4 625	5 445	6 614	6 388	6 888	5 319	4 286	5 177	6 842
Tjenester	293 606	306 790	74 634	71 729	73 707	76 259	75 771	81 021	78 380	79 116	79 641
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 965 208	2 987 214	734 560	740 683	738 758	747 450	751 406	750 388	754 360	762 401	766 265
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2 295 395	2 347 170	575 662	578 873	582 014	585 452	588 638	591 439	594 924	602 254	604 387
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	669 813	640 044	158 898	161 811	156 744	161 997	162 768	158 949	159 436	160 146	161 878
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 986 981	2 030 965	497 345	500 977	503 375	506 836	509 260	512 020	515 161	521 327	524 155
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 503 988	1 541 130	376 209	379 712	381 947	384 727	386 568	388 404	390 971	396 462	398 806
Industri og bergverk	201 261	207 747	50 274	50 517	50 562	52 430	52 752	51 858	52 419	53 795	54 214
Annen vareproduksjon	240 106	246 140	59 647	60 477	61 508	60 858	61 176	62 525	63 023	65 438	64 911
Tjenester inkl. boligjenester	1 062 621	1 087 243	266 288	268 718	269 877	271 438	272 639	274 021	275 529	277 230	279 681
Offentlig forvaltning	482 993	489 835	121 135	121 264	121 428	122 109	122 693	123 616	124 190	124 864	125 349
Produktavgifter og -subsidier	308 414	316 205	78 318	77 896	78 639	78 616	79 377	79 419	79 764	80 928	80 232

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.4. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2012-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert								
	2012	2013	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3	13.4	14.1	14.2	14.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,5	2,1	0,7	0,4	0,9	0,3	0,3	0,3	0,8	0,7	-0,1
Konsum i husholdninger	3,5	2,1	0,8	0,4	0,9	0,2	0,3	0,3	0,8	0,7	-0,2
Varekonsum	3,1	1,1	0,7	0,2	1,1	-0,5	-0,9	0,1	1	0,8	-0,8
Tjenestekonsum	3	2,4	0,5	0,4	0,4	1,1	1,0	0,5	0,5	0,7	0,7
Husholdningenes kjøp i utlandet	11	7,8	2,4	1,1	2,7	0,6	4,0	1,1	0,2	0,9	-0,6
Utlendingers kjøp i Norge	3,6	3,4	-1,0	-0,1	0,9	2,1	1,2	2,1	-2,2	3,4	2,1
Konsum i ideelle organisasjoner	2,2	2	-0,2	0,9	0,9	1,3	-0,2	0,6	0	-0,4	0,8
Konsum i offentlig forvaltning	1,6	1,7	0,5	-0,2	0,6	0,3	0,6	1,1	0,8	1	0,6
Konsum i statsforvaltningen	1,7	1,4	0,4	-0,1	0,9	-0,3	0,4	1,3	1,4	1,1	0
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	2	1,8	0,5	-0,2	1,1	-0,3	0,4	1,7	1,6	1,2	0,1
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-0,7	-0,9	-0,6	0,4	-0,2	-0,3	0,3	-1,3	-0,2	0,9	-0,5
Konsum i kommuneforvaltningen	1,4	1,9	0,6	-0,4	0,3	1,0	0,8	0,9	0,3	0,8	1,2
Bruttoinvestering i fast realkapital	7,6	6,8	4,4	5,0	-2,5	3,9	0,2	1,2	-0,8	0,3	-0,2
Utvinning og rørtransport	15,1	17,1	-0,5	8,3	0,4	8,4	5,9	-2,0	-2,9	-0,5	0,2
Utenriks sjøfart	-57,4	18,2	-7,6	34,2	29,6	1,7	-25,6	-5,1	-6,9	18,7	13,1
Fastlands-Norge	7,4	2,9	6,5	3,6	-4,0	2,2	-1,7	2,7	0,1	0,4	-0,6
Næringer	10,5	-1,1	6,2	4,9	-9,7	7,3	-6,2	4,5	-3,2	-0,2	1,8
Tjenester tilknyttet utvinning	..	-69,3	119,4	11,5	-108,1	-534,1	-33,4	37,1	-56,3	42	-9,8
Andre tjenester	4,4	0,1	4,7	0,8	-2,2	3,6	-5,8	1,2	-2,6	2,2	4,2
Industri og bergverk	4	5,6	-7,2	14,3	-3,7	5,8	-7,2	8,8	0	-4,7	0,1
Annen vareproduksjon	6,6	6,2	4,2	8,7	-3,3	4,2	-3,8	7,7	-1,9	-4,9	-2,9
Boliger (husholdninger)	10,9	6,4	5,7	0,9	1,3	-0,3	0,7	0,5	-0,4	-0,7	-0,3
Offentlig forvaltning	-1,8	6,5	7,8	4,4	0,8	-3,7	4,0	2,4	6,9	2,5	-4,6
Lagerendring og statistiske avvik	-6,6	10,6	-18,9	-22,9	60,0	-12,3	12,9	2,4	-9,9	22,7	5,1
Bruttoinvestering i alt	5,1	7,4	0,2	1,0	4,5	1,1	2,1	1,4	-2,3	3,7	0,7
Innenlandsk sluttanvendelse	3,5	3,6	0,5	0,4	1,9	0,6	0,9	0,8	-0,2	1,7	0,3
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	3,7	2,1	1,8	0,9	-0,2	0,7	-0,1	1,0	0,6	0,7	0
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	1,0	2,4	1,6	0,5	0,6	-0,4	1,1	1,3	1,8	1,2	-0,3
Eksport i alt	1,4	-3,0	-4,7	0,6	-2,4	2,0	-0,1	-1,2	0,8	-1,4	2,1
Tradisjonelle varer	-0,2	1	1,2	1,5	-0,3	0,2	-1,9	0,6	0,6	2,9	0,9
Råolje og naturgass	0,5	-7,6	-8,8	1,7	-5,2	2,7	-0,4	-3,8	2,2	-4,3	4,3
Skip, plattformer og fly	-38,4	-1,5	-25,6	-37,8	32,4	-14,0	47,1	9,9	33,9	-56,1	-42,7
Tjenester	7,7	2,9	-0,7	-1,4	0,2	3,2	1,5	1,8	-2,7	2,6	0,5
Samlet sluttanvendelse	2,8	1,5	-1,2	0,5	0,6	1,0	0,6	0,2	0,1	0,8	0,9
Import i alt	3,1	4,3	-0,4	-0,8	3,5	0,4	0,9	1,5	-1,4	-0,3	2,2
Tradisjonelle varer	2,6	3,2	1,7	0,0	2,8	-1,3	1,0	0,6	0,3	-1,6	1,8
Råolje og naturgass	2,5	11,2	-46,4	9,6	17,0	5,0	16,5	-27,3	7,1	-7,2	5,2
Skip, plattformer og fly	-37	23	-11,5	17,7	21,5	-3,4	7,8	-22,8	-19,4	20,8	32,2
Tjenester	8,9	4,5	0,4	-3,9	2,8	3,5	-0,6	6,9	-3,3	0,9	0,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2,7	0,7	-1,4	0,8	-0,3	1,2	0,5	-0,1	0,5	1,1	0,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,8	2,3	0,9	0,6	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6	1,2	0,4
Oljevirkksomhet og utenriks sjøfart	-0,7	-4,4	-8,8	1,8	-3,1	3,4	0,5	-2,3	0,3	0,4	1,1
Fastlands-Norge (basisverdi)	3,8	2,2	0,7	0,7	0,5	0,7	0,5	0,5	0,6	1,2	0,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,3	2,5	0,8	0,9	0,6	0,7	0,5	0,5	0,7	1,4	0,6
Industri og bergverk	2,0	3,2	1,3	0,5	0,1	3,7	0,6	-1,7	1,1	2,6	0,8
Annen vareproduksjon	9,4	2,5	-0,5	1,4	1,7	-1,1	0,5	2,2	0,8	3,8	-0,8
Tjenester inkl. boligjenester	3,6	2,3	1,0	0,9	0,4	0,6	0,4	0,5	0,6	0,6	0,9
Offentlig forvaltning	2,3	1,4	0,4	0,1	0,1	0,6	0,5	0,8	0,5	0,5	0,4
Produktavgifter og -subsidier	3,3	2,5	1,8	-0,5	1,0	0,0	1,0	0,1	0,4	1,5	-0,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2012=100**

	Ujustert		Sesongjustert								
	2012	2013	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3	13.4	14.1	14.2	14.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	100,0	102,8	99,7	100,7	101,4	102,1	103,2	103,4	104,2	104,4	105,1
Konsum i offentlig forvaltning	100,0	103,9	100,0	101,3	103,0	103,4	104,2	104,6	105,7	106,3	106,3
Bruttoinvestering i fast kapital	100,0	103,0	100,1	100,5	102,1	102,4	103,2	103,9	104,7	104,8	105,7
Fastlands-Norge	100,0	102,6	100,3	100,6	101,7	102,1	102,9	103,6	104,1	103,9	105
Innenlandsk sluttanvendelse	100,0	103,0	99,6	101,0	102,4	102,1	103,2	104,5	104,5	105,4	105,4
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	100,0	103,0	99,9	100,8	101,9	102,5	103,4	103,8	104,6	104,8	105,4
Eksport i alt	100,0	101,9	99,8	98,6	98,4	100,1	103,6	105,5	103,6	101,3	100,2
Tradisjonelle varer	100,0	103,1	99,0	98,8	100,0	102,2	103,7	105,9	106,7	105,6	106,4
Samlet sluttanvendelse	100,0	102,7	99,7	100,3	101,1	101,5	103,3	104,8	104,2	104,2	103,9
Import i alt	100,0	102,5	99,9	100,4	100,0	101,6	103,1	105,7	107,1	106,4	106,9
Tradisjonelle varer	100,0	102,1	100,3	100,2	99,8	100,9	103,1	104,6	106,7	106,5	107,9
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100,0	102,7	99,6	100,2	101,5	101,5	103,4	104,5	103,4	103,5	103
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	100,0	103,2	99,7	101,0	102,3	102,8	103,6	104,0	104	104,7	105,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert								
	2012	2013	12.3	12.4	13.1	13.2	13.3	13.4	14.1	14.2	14.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,1	2,8	0,4	0,9	0,7	0,7	1,0	0,2	0,7	0,3	0,6
Konsum i offentlig forvaltning	3,8	3,9	0,3	1,3	1,7	0,3	0,8	0,4	1,1	0,5	0
Bruttoinvestering i fast kapital	3,0	3,0	0,3	0,4	1,6	0,3	0,7	0,7	0,7	0,1	0,9
Fastlands-Norge	3,3	2,6	0,6	0,2	1,1	0,4	0,8	0,7	0,5	-0,1	1
Innenlandsk sluttanvendelse	2,5	3,0	-0,2	1,4	1,3	-0,3	1,1	1,2	0,0	0,8	0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,3	3,0	0,4	0,9	1,1	0,5	0,9	0,4	0,8	0,2	0,5
Eksport i alt	2,9	1,9	0,1	-1,2	-0,2	1,8	3,5	1,9	-1,8	-2,2	-1,1
Tradisjonelle varer	-1,9	3,1	-1,5	-0,2	1,2	2,2	1,5	2,1	0,7	-1	0,8
Samlet sluttanvendelse	2,6	2,7	-0,1	0,6	0,9	0,3	1,8	1,4	-0,5	-0,1	-0,3
Import i alt	0,1	2,5	-0,5	0,5	-0,4	1,6	1,5	2,5	1,3	-0,7	0,4
Tradisjonelle varer	0,3	2,1	0,5	-0,1	-0,4	1,1	2,2	1,5	2,0	-0,2	1,4
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	3,4	2,7	0,0	0,6	1,3	0,0	1,9	1,1	-1,0	0,1	-0,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,5	3,2	0,0	1,2	1,3	0,4	0,8	0,4	-0,1	0,7	0,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.